

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT 1996

**LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING**

ÅRSSKRIFT 1996

**LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING**

Lokalhistorisk Arkivs Årsskrift 1996

Udgivet af
Lokalhistorisk Forening for
Stubbekøbing kommune

Redaktion:
Foreningens bestyrelse

Opsætning og layout:
Ledende arkivar

Tryk:
Amtscentralen i Maribo

ISSN 0109 - 2162

Indholdsfortegnelse

FORORD	
<i>Bent I. Suurballe</i>	5
GAMLE BREVE FRA KARLEBY PRÆSTEGÅRD	
<i>Ernst Søgaard Jensen</i>	6
EN PRÆSTEGÅRD I SMUKKE OG HISTORISKE OMGIVELSER	
<i>Annie Krog Foldager</i>	14
MOSEBY PRÆSTEGÅRDS UDSTYKNING	
<i>Jens Dag Lose</i>	24
SLAGTERLÆRLING I STUBBEKØBING 1942 - 1946	
<i>Knud Rasmussen</i>	29
ERINDRINGER OM SOGNERÅDET I SDR.KIRKEBY/ SDR.ALSLEV	
<i>Aage Rasmussen</i>	34
LANDARBEJDER I TREDIVERNE: JULEFORBEREDELSE	
<i>Svend Ove Pedersen</i>	38
THORVALD JØRGENSEN FORTÆLLER	
<i>Karin Suhr Rasmussen</i>	42
HVOR LÅ SKT. JØRGEN I STUBBEKØBING ?	
<i>Anna-Elisabeth Jensen</i>	47

SAGEN OM FALKERSLEV ØSTRE GADEKÆR <i>Vibeke Ravn Mortensen</i>	56
BLÆSEBJERG MØLLE <i>Valdemar Hugge</i>	60
FLYSTYRTET I CORSELITZE ØSTERSKOV SOM JEG OPLEVEDE DET <i>Hans Anker Nielsen & Knud Rasmussen</i>	63
STUBBEKØBING AMATØR BOKSEKLUB, SABK, 1959 - 1964 <i>Frank Ekholm</i>	69
EN HENRETTELSE <i>Jens Larsen</i>	73
SANGEN OM VORT SMUKKE GRØNSUND	81
ÅRSBERETNING FOR LOKALHISTORISK ARKIV <i>Bent I. Suurballe</i>	83
ÅRSBERETNING FOR LOKALHISTORISK FORENING <i>Kristine Asser Hansen</i>	85
ÅRETS BILLEDER	87

Forord

Bent I. Suurballe

Som god skik er for lokalhistoriske årbøger, indeholder også denne 14' udgave af vort årsskrift en skøn som blanding af småt og stort: 4 levnedsskildringer, adskillige træk fra de gamle sogne og landsbyer, et flystyrt, en henrettelse, en bokseklub sågar!

Og tre af kommunens sognepræster har skrevet om deres præstegårde og hvad man kan finde der.

Og så bringer vi arkæologen Anna-Elisabeth Jensens beretning om de spændende udgravninger af en spedalskhedskirkegård i Stubbekøbing

Næste år, til 15-års udgaven, bringer vi en komplet fortegnelse over alle artikler i de første 15 årgange.

Her er god læsning til et par efterårs- eller vinteraftener.

Rigtig god fornøjelse!

Gamle breve fra Karleby præstegård

Ernst Søgaard Jensen

Da min kone og jeg i oktober 1994 flyttede ind i den gamle præstegård i Karleby, kendte vi ikke meget til sognenes historie. Det var derfor naturligt, at vi på en eller anden måde kom ind på dette emne, når vi talte med folk fra egnen. Jeg har altid holdt meget af at beskæftige mig med lokalhistorie, for det er vel sådan, at man føler sig først hjemme et sted, når man ved, hvem der bor rundt om een, og kender lidt til deres historie.

En dag hen i det nye år fik vi besøg af tækkemanden, som skulle tække et stykke af taget på stuehuset. Ham inviterede vi ind til en kop formiddagskaffe, og da var det at snakken faldt på præstegården og dens historie. Tækkemanden fortalte, at man et par år forinden havde tækket den såkaldte Kappellanfløj og ved den lejlighed - ude under skunkvæggen - havde fundet en del gamle breve, "vistnok mest breve, som tjenestepigerne havde fået tilsendt tilbage i tiden."

Hvor disse breve var blevet af, vidste han ikke med bestemthed, men sandsynligvis var de blevet smidt ned i præstegårdsforpagterens vogn og kørt væk, måske brændt af.

Et par dage efter talte jeg med forpagteren og nævnte da de omtalte breve for ham. Han vidste nu ikke lige i øjeblikket hvor de var, men et par dage efter kom han med en papkasse fyldt med en del af det, man dengang havde fundet på loftet. Kassen havde stået på laden, og brevene var meget beskidte og musene havde været i dem, men stort set var de endnu hele og læsbare.

Når man ikke umiddelbart havde kunnet læse dem, skyldtes det, at de var skrevet med den gamle "gotiske" håndskrift, som man afskaffede i folkeskolen omkring 1875, da man gik over til de latinske bogstaver. Der vil ligge mange skøder og aftægtskontrakter rundt om i sognene, som er skrevet med denne

gamle skrift. Den er egentlig ikke så svær at læse, blot skal man lære sig de lidt anderledes bogstaver.

Hvad indeholdt så disse breve ? Jo der var ganske rigtigt nogle, som feriepiger og tjenestepiger havde skrevet eller fået, medens de opholdt sig her i præstegården på ferie. Meget søde og pæne breve, skrevet af små piger, men som ikke har den store interesse for en større offentlighed. Det, som nok var mest interessant, var at der også var andre breve, eller kopier af breve, som præstens havde skrevet i sin egenskab af formand for Fattigvæsenet eller sogneforstanderskabet. Der var ligeledes en del korrespondance med Det Classenske Fideicommiss, som jo på den tid havde megen indflydelse på, hvad der skete her i området.

Hvis nogen nu tror, at dette stammer fra de gode, gamle dage,

Karleby Præstegård omkring århundredskiftet. Tilhøjre anes den nu nedrevne 4. længe, vistnok nedbrudt midt i tyverne.

hvor man slet ikke kendte til bureaukrati, så må man tro om igen. Der var nøjagtig ligeså megen kævl og vrøvl dengang som nu. Der er saglige skrivelser, der beskriver sagerne, og der er reaktionerne, protesterne, både fra den ene og den anden side.

En af sagerne drejer sig om en vej - en såkaldt fædrøvtevej - som præsten siden udskiftningens dage havde haft fra præstegården og ud til sin skovlod helt ude ved stranden - altså en vej, hvorpå han kunne drive sit fæ, sit kvæg.

Denne vej må så i mange år have været den eneste vej for udflytterne, men hen midt i forrige århundrede var tiden inde til at få etableret en bedre vej fra disse gårde op til byen, når man skulle i kirke, til mølle, til smed eller videre til staden, Nykøbing eller Stubbekøbing. Præstens markvej var nemlig ikke farbar i de våde efterårsmåneder, hvor den var aldeles oversvømmet. Derfor var det bydende nødvendigt at få lavet en bedre vej, så man i det mindste kunne komme tørskoet frem til kirken om søndagen. Men hvem skulle afgive jord til sådan en vej, og hvor bred skulle den være? Skulle der være grøft på begge sider af den, eller kunne man nøjes med en på den ene side? Alle kunne jo ikke få lige bekvem adgang til vejen, og hvormeget skulle de, der måtte afgive jord, have i erstatning? Jo, der var mange spørgsmål, og det var også dengang svært at stille alle tilfreds.

Meget interessant er det, der fortælles om skolerne. Den ældste skole i Karleby blev bygget i 1810 og lå ude på Deltzerne i nærheden af Arne Pedersens gård. Denne skole viste sig imidlertid at være placeret meget uhensigtsmæssigt for børnene, der for de flestes vedkommende om vinteren fik en meget lang og kold skolevej op over bakken her udenfor Karleby. Derfor gik beboerne sammen og søgte Fideicommisset om at få skolen flyttet op i nærheden af kirken. Det fik man så i 1855. Denne skole var i brug helt hen i 1920'erne, da man byggede den "nye" skole, der nu også har været lukket i mange år.

I Horreby skole tales der omkring 1850 om store problemer med plads til børnene. Det fortælles, at de sad så tæt i klasseværelset, at hvis der var en, der skulle ud, så måtte alle de andre rejse sig. Fideicommisset var indstillet på at bygge til den eksisterende skolebygning, men det var bønderne ikke. De gik sammen og søgte ved tørre tal at bevise, at det ville der ikke være behov for, for børnetallet ville falde i de efterfølgende år. Det gik

imidlertid sådan, at der blev bygget til. Det var altså Fidei-commisset, der bestemte. - Så vidt skolerne.

Allerede i 1830'erne søgte man at få oprettet et fattighus, som skulle ligge på "kirkens grund". Jeg er blevet fortalt, at det skal have ligget nede bag kapellet ved Karleby kirke i hjørnet af den nuværende kirkegård ud mod Fru Spures grund. Her er der fundet murbrokker, som kunne stamme fra et hus, men jeg er ikke sikker på denne placering - måske er der folk i sognet, der ved mere om det.

I forbindelse med korrespondancen om opførelsen af dette hus, kan man mellem linierne læse meget om den tids sociale problemer og forståelsen af dem. Det skulle i hvert fald være et lille hus, rummene skulle være små og der skulle absolut ikke være nogen form for "luksus". Der skulle ikke være en lig-stue, for fattiglemmer begravedes straks, fortælles der. Af samme grund var det nok meget praktisk at placere huset lige i nærheden af kirkegården.

På trods af, at det altså skulle være en meget "skrabet" bygning, gik gårdmændene sammen og udfærdigede en protest-skrivelse, idet man mente, at et sådant hus ville trække fattiglemmer til andre steder fra, og hvordan fik man så inddrevet pengene for dem? Det kunne jo ende med, at man selv kom til at betale for dem. Nej, fattiglemmerne skulle ikke behandles for godt - det skulle jo nødigt være sådan, at det ligefrem var behageligt at bo i fattighuset. - Andre breve handler faktisk om problemer med at få andre kommuner til at betale for erlagte udgifter til fattiglemmer, så frygten var måske ikke helt ubegrundet!

En bødkersvend ved navn Lars Rasmussen havde ellers været et godt menneske, men på grund af økonomiske vanskeligheder forgreb han sig på sin kone og ville have skåret halsen over på hende. Tililende naboer var imidlertid kommet til og havde forhindret det. Han blev anbragt i "Den Møenske Daareanstalt" i Stege, hvor han sad i 7 år. Vi får hele hans livshistorie fortalt, og en del af korrespondancen går på, at han ved sin løsladelse

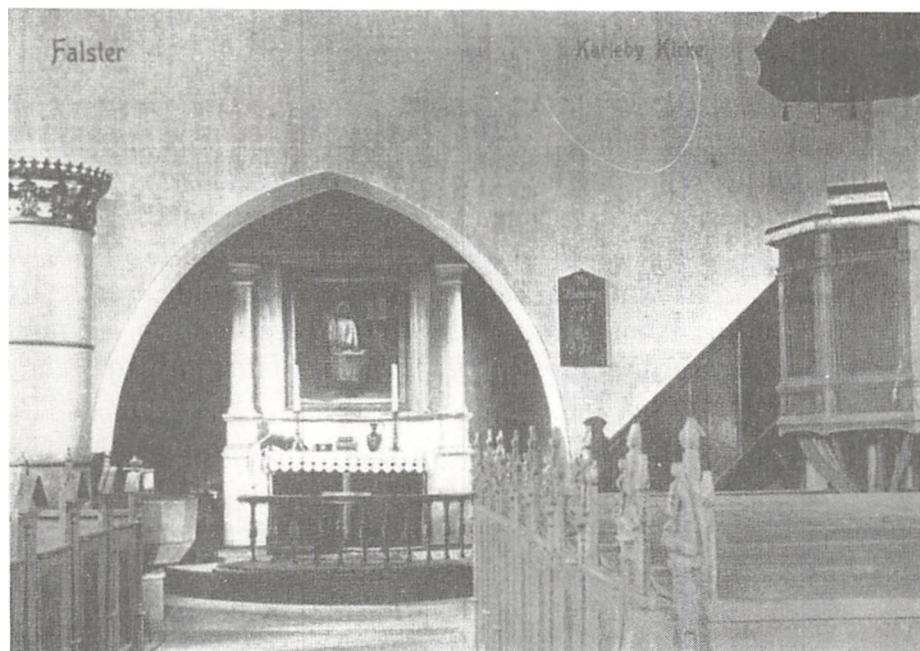
mener at have optjent en mindre formue på anstalten, bl.a. ved havearbejde. Disse penge har han ikke fået, og derfor skriver præsten til bestyrelsen for Dåreanstalten og spørger, hvordan det forholder sig, for måske er det en vildfarelse, og i så fald er det bedst for alle parter, om bødkersvenden kommer ud af denne så hurtigt som muligt, men er der på den anden side penge at hente, så ville det jo være godt, både for det offentliges kasse og for familien. Kommunen ville så ikke skulle betale underhold til Lars Rasmussens kone og børn, og selv ville han have penge til at komme i gang som bødker, og ville derfor ikke senere skulle ligge kommunen til byrde. Man gør sig ikke større forhåbninger om, at han straks kan komme i gang med et arbejde hos andre, for dels er mange folk her på egnen bange for ham, dels er der ingen der vil beskæftige en mand, der har forsøgt at myrde sin kone. Man ser hvor vanskeligt det også dengang var for en forbryder at komme på rette veje igen.

I forbindelse med stormfloden i November 1872 er der foranstaltet indsamlinger til de "vandlidne" - altså dem, der har lidt skade i forbindelse med oversvømmelsen. Havet gik jo langt op mod Karleby og flere stuehuse i Tunderup blev skyllet væk. Der var derfor et stort behov for økonomisk hjælp. I denne forbindelse er der lister med beboernes navne og det bidrag, der har skrevet sig for. Disse lister, samt tiendelister o.l., giver et godt billede af, hvem der boede på gårdene i de forskellige landsbyer: Tunderup, Karleby, Eged, Horreby, ja endog Nr.Ørslev. For folk herfra er det en guldgrube til belysning af både slægts- og gårdhistorie. Mange vil kunne finde deres forfædre omtalt her.

Om kirken fortælles der flere ting. Det ser ud til, at man allerede i 1880'erne fik installeret et lille orgel i Karleby kirke. Det må have været meget tidligt. Jeg mener, at de fleste landsbykirker først fik orgel omkring århundredskiftet eller senere.

En aften var man forsamlet for at tage bestemmelse om at anskaffe en kakkelovn til kirken. Begrundelsen var den, at børnene fra Hjortebjerg børnehjem ofte kom med bare ben om vinteren, og så ville det være rart, om der kunne være lidt varme i

kirkerummet. Man fik anskaffet en meget stor kakkelovn, som efter billederne at dømme nok skulle opvarme rummet. Den stod i hjørnet modsat prædikestolen. Der vil sikkert være ældre folk i sognet, som kan huske den. Men ellers var det jo ikke så almindeligt med varme i kirken dengang.

Karleby kirkes kor med den omtalte kachelovn tilvenstre i billedet

Jeg har "oversat" brevene til latinske bogstaver så godt, jeg har kunnet. Et eksemplar er indleveret til lokalhistorisk arkiv*. Der kan man læse brevene i hele deres længde.

Der kunne selvfølgelig være fremdraget andre ting, men lad mig slutte her med et af brevene, om den omtalte bødkersvend:

Til Velærværdige Hr. Pastor Lütken i Karlebye.

Foranlediget af en Skrivelse fra Hr. Pastor Lütken i Karlebye angaaende Bødkersvend Lars Rasmussens Forhold til min Konesøster, som er hans ægteviede Hustru, af hvilken Skrivelse velvilligt er tilskikket Lars Rasmussens Kone en Gjenpart, som hun i Dag har viist mig, tillader jeg mig ærbødigt at fremstille hele Forholdet for Deres Velærværdighed, saaledes som det er overensstemmende med Sandheden.

Rasmussen blev ægteviet til min Konesøster kort før han blev indskreven til Soldat, og i de 16 Maaneder han laae borte, fik hans Kone og Barn frit Ophold her paa Gaarden, deels af sin Moder og deels af mig. Ved hans Hjemkomst fra Tjenesten blev der taget Beslutning om, at der skulle kjøbes et Huus, saa at han som Bødker paa Landet kunde ernære sig og Familie; men førend dette kunde skee, maatte jeg først udbetale min Konesøster den hende tilstaaede Fædrende Arv, i alt 85 Rbd.

Desuden hævede Rasmussen 38 Rbd., som hans Kone havde indestaaende i Overformynderiet i Nyekjøbing, hvilket alt-saa i alt udgjør 123 Rbd., han contant har faaet med sin Kone. Det er formodentlig disse Penge han betragter som sine egne Midler; Thi selv eiede han Intet.

Af denne Sum blev der udbetalt 75 Rbd. paa et Huus i Horrebye, som jeg selv var med til at kjøbe dem. Hvortil han har brugt Resten, 48 Rbd., der var bestemt til Bødkertræ og Værktøi, veed jeg ikke; formodentlig ere disse Penge satte overstyr, da de ikke ere anvendte efter Bestemmelsen. Heraf fremgaaer, at det ingenlunde er for hans, men for hans Kones Midler, at Huset er kjøbt, ja, at han ydermere har tilstaaet hende et Tab af de ovenfor nævnte 48 Rbd.

Hvad den forventede Mødrenearv angaar, da bliver der lidet eller intet efter min Kones Moder, da hun faaer sin Aftægt in natura, hvoraf intet kan oplægges, og de faa Eiendele, hun

har, ville ikke kunde dække Omkostningerne til en anstændig Begravelse, naar den Tid engang kommer.

Med Hensyn til Rasmussens Tilbud at betale 14 Rbd. aarlig til Børnene ere confirmerede, da afviser Konen det paa det bestemtteste, men dersom han ønsker Sagen bilagt i Mindelighed, da er hans Kones Fordring 2 Rbd maanedlig eller 24 Rbd aarlig til hvert Barn, indtil de ere confirmerede. Vil han ikke gaae ind derpaa fordrer Konen, at det Offentlige skal tage sig af Børnene, da hun i en tjenende Stilling ikke kan ernære dem, thi hvad den Formodning angaaer at hun kan vente privat Hjælp, da er den aldeles ubegrundet. Moderen kan ikke, og jeg har Byrde nok med min egen tiltagende Familie, og saavidt jeg veed, er der Ingen andre hun kan tye til. Vil Deres Velærværdighed ikke godhedsfuld meddele Hr. Pastor Lakjer disse Oplysninger til Berigtigelse af Rasmusen(s) Fremstilling af Sagen.

Klodskov den 25 September 1861

Ærbødigst

Ole Pedersen Skytte

Note: Ernst Søgaard Jensen er sognepræst i Karleby-Høreby sogne. De omtalte breve findes i afskrift og på discette på Lokalhistorisk Arkiv under J.nr.56/95,A.nr.48/95. Originalerne beror stadig i Karleby præstegård, men vil tilgå arkivet senere.

En præstegård i smukke og historiske omgivelser

Annie Krogh Foldager

Når man er så privilegeret at måtte bo i så specielle og smukke omgivelser som dem, der danner rammen om Horbelev præstegård, så kan det ikke undgås, at man bliver grebet af stedet og stemningen og begynder at interessere sig for den historie, der knytter sig til både embedet og præstegården og i den forbindelse: præstegårdshaven.

At præstegården er gammel ses måske nok ikke umiddelbart af de nuværende bygninger, der er opført i 1923, men det fremgår til gengæld med al tydelighed af den smukke have med de mange og gamle træer og smukt omkranset af stendiget på næsten alle sider. Og som tidligere sognepræst N.K.N. Munkebo skriver i sin beretning om præstegårdens historie (Lolland-Falsters historiske Aarbog 1922), så fandtes der førhen i forstuen en stor træmedallion, på hvis ene side, under overskriften "I Jesu navn", står malet: "H.C.Ehlers og K. Feldt, 1726", og på den anden side står navnetrækkene "H.C. Elers Kock og L.M.Buntzen 1810".

Medallionen menes, skriver pastor Munkebo, at være en mindeplade over dels præstegårdens opførelse tilbage i 1726 - senere udstykket, vistnok fra Corselitze, i 1776. Den havde på daværende tidspunkt 180 tdr. land jordtilliggende, hvoraf en del var skov. Og dels, mht. årstallet 1810, ved man med sikkerhed, at det markerer det år, hvor den nord- og sydvendte kvist på den daværende præstegård blev opført.

Træmedallionen eksisterer stadigvæk, men hænger nu i konfirmandstuen.

Bag navnetrækkene H.C. Elers gemmer sig borgmestersonnen Hans Christopher Elers fra Nykøbing, der i 1716 var blevet kaldet til sognepræst her i Horbelev. Og han var, som den tids skik og brug var, blevet gift med præsteenken Karen Heldt. Hun havde også været gift med de to foregående præster: Knud Andersen Assens (1701-12) og hans efterfølger Peder Simonsen Aarhus (1712-16).

Bag de to andre navnetræk gemmer sig henholdsvis Hans Christopher Elers Kock og Laurentze Marie Buntzen. Og hermed har vi taget hul på den meget lange række af Koch'er, der har siddet som sognepræster her i Horbelev og Falkerslev i mere end 100 år. Stamfaderen, som var Hans Peter Koch, var sognepræst fra 1766-1806, og det var efter hans død, at sønnen H.C.Elars Koch overtog embedet, efter at have været residerende kapellan i Falkerslev siden 1798. Han var i året 1800 blevet gift med føromtalte Laurentze Marie Buntzen, som jeg vil vende tilbage til senere.

Om valget af H.P.Kock til sognepræst i Horbelev skriver et barnebarn, Lucie Elise Fich, i bogen "Domprovsten i Roskilde" flg.: "Han havde været kapellan dér på stedet (Falkerslev) hos sin formand pastor Christopher Elers (1692-1766), og da familien Stampe på Skørringe, der hørte til sognet og havde kaldsret, yndede den unge Koch, valgte de ham til sognepræst, da pastor Elers døde i 1766."

H.P.Koch var gift to gange (rækkefølgen hersker der tvivl om), men det skulle dels have været med en datter af færgemanden i Gaabense: Sophie Christiane Tjellesen, med hvem han fik to børn, og dels med den 15-årige Lucia Olsen, købmandsdatter fra Saksøbing, med hvem han fik 18 børn.

Men af denne børneflokk på 20 var "dog kun de 11 levende ad gangen og kun de 9 overlevede moderen og 7 faderen". To af døtrene blev senere bispinder - den ene i Trondhjem, Norge og den anden i Ribe. Og den første, Cathrine Magdalene Koch (1771-1869), der altså blev gift med den senere biskop P.O.Bugge i Trondhjem, blev konfirmeret, forlovet og gift i

eet og samme år, 1787 - det år hun fyldte 16! Og ved dette bryllup fortælles det, at en lillesøster, Nicoline Lucie Koch (1782-ca.1869), hoppede og dansede og sang: "Jeg er otte år, og om otte år skal jeg giftes!" Dette kom dog ikke helt til at holde stik, for hun blev først gift som 20-årig, nemlig i 1802 med købmand Niels Burman Schierning, senere landmand og forpagter på Bjerregård. Da han døde i 1827, vendte hun tilbage sammen med to ugifte døtre til Horbelev, hvor hun i mange år var bestyrer af en håndgerningsskole her i byen.

I bogen "Domprovsten fra Roskilde" findes mange andre og sjove erindringer fra livet her i Horbelev præstegård, bl.a. også vedrørende forbindelsen til Moseby præstegård - men de må vente til en anden god gang. For nu vil jeg i stedet vende mig imod dén side af den Koch'ske ånd og historie, som stadigvæk kan føles og fornemmes her på stedet, nemlig præstegårdshaven.

Vi har her på præstegården to små malerier hængende, på hvis bagsider står anført henholdsvis "Motiv fra Horbelev præstegård" og "Motiv fra Horbelev have". Der er så tilføjet, at de er malet ca. 1840 af Lucie Koch, datter af Horbelevpræsten Elers Koch. Det ene maleri viser den gamle 4-længede og stråttækte præstegård, og det andet viser et udsnit af haven, men på begge malerier aner man hvilke store og enorme træer, der allerede dengang befandt sig i haven, ja hvor flot anlagt den var med små, hvide broer og bænke. Og fælles for begge malerier er desuden, at havens store sø er afbildet, og at der på søen befinder sig en større robåd, med Dannebrog vejende fra agter.

Hvis oplysningerne om malerinden er korrekte, må det være Lucie Bolette Koch, født d.28.Juni, 1801 som datter af H.C.Elers Koch, og som forblev ugift.

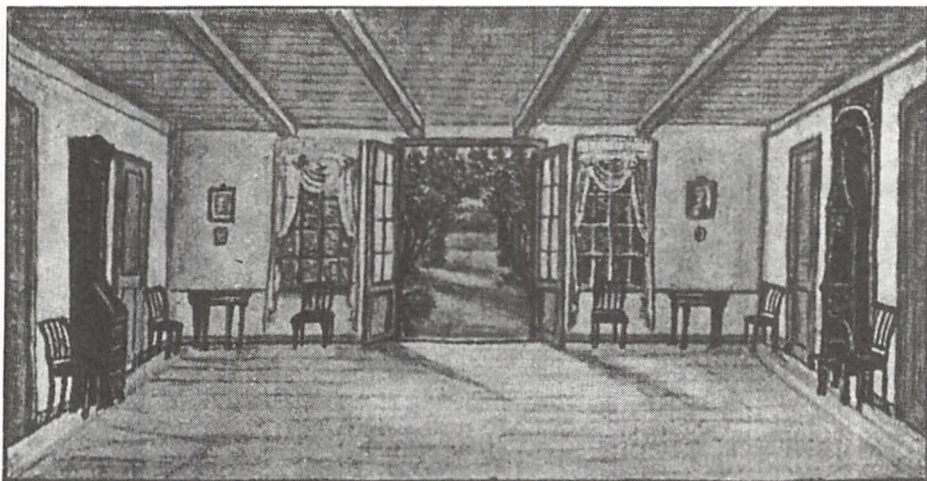
Denne smukke have skyldes først og fremmest stamfaderen H.P.Koch der, som barnebarnet fortæller "Var en meget stor gartner, og da han levede dér på samme plet i så mange år (41 år - fra 1765 til 1806), så havde han omtrent plantet hvert træ, som fandtes i haven."

De to malerier af Lucie Bolette Koch, omtalt i teksten side 16

Han fik da også i 1777 Landhusholdningsselskabets "første sølvmedalje", og både han og sønnen H.C.Elers Koch betegnes å som foregangsmænd på havekunstens område.

Lad mig citere yderligere fra bogen "Domprovsten i Roskilde":

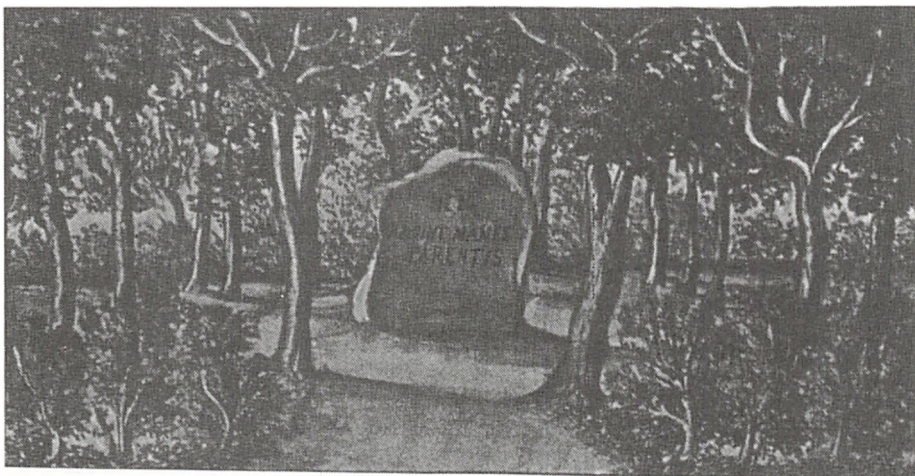

"Storstuen i Horbelev præstegård. Akvarel.

"I meget stor stil var også havesalen, et overmåde stort værelse med vindue både til gård og have ---- stuen var efter gammel skik med kalkede vægge og malet bjælkeloft, og midt på væggen var der en dobbelt glasdør, der om sommeren gerne stod åben, og hvorigennem man så nedad en lang, bred gang til et kastanielysthus, der med en stakitlåde førte ud til præstens mark.

Kastanjerne til dette lysthus, som nu bredte sig med en dejlig krone over de store bænke, havde han selv lagt. Til højre i haven, ned mod Lillegade, havde han nedlagt flere hundrede agern, og nu stod der en dejlig, skyggefuld egeskov, i hvilken onkel Elers siden (ved sin fars død i 1806) rejste en meget stor bautasten (den står der endnu!) med den latinske indskrift:

“Heic adsunt manes parentis” (der bedst kan oversættes med ordene: “Gid Faders ånd må være til stede her!”). Græsset groede frodigt under de store ege, kun gennemskåret af et par grusgange, og der var en dunkel, højtidelig lund at vandre i, og er vel så endnu.”

“Egeskoven” i Horbelev præstegårdshave. Akvarel

I anden forbindelse fortælles det, at egeskovens opståen skyldes, at den gamle Koch, stamfaderen, skulle have plantet et agern for hvert barn, der blev født ham i andet ægteskab, altså ialt 18. Under alle omstændigheder er det dét sted i haven, hvor der er flest egetræer.

Endvidere fortælles det i bogen: “Tilvenstre for haven lå en stor indhegning, som bedstefar beplantede med asketræer, og herunder var der en stor park (sø!!), hvori ænder og gæs diverterede sig, men der var også prægtige karusser i den, og senere lod onkel Elers sætte en bro ved bredden, og ved den gyngede en lille båd, i hvilken man kunne ro omkring, endda ej så meget indskrænket!” (I anden sammenhæng beskrives søen således: “I haven var der en stor dam, omtrent ½ tdr. land, altid med tilstrækkelig vand til at sejle i en robåd, også undertiden med et lagen som sejl.

Da der i 50'erne blev opført en pavillion med stråtag og forgyldt halvmåne, sejlede man ofte fra en bro ved præstegården over til pavillionen på den modsatte side af "parken").

Horbelev kirke og præstegård med dammen. Akvarel

“Onkel udvidede også haven overordentligt, idet han tog både askehaven, vænget udenfor kastanjerne (syd for præstegården) og flere marker rundt om gården ind til have, så at gården lå midt i haven, således at man kørte et stykke igennem den, før man kom til porten, og hele havens omfang udgjorde da en spadseretur på halvanden fjerdingvej. I 1804 var haven vel ikke så monstros, men dog stor og smuk og sjælden for sin tid.”

Og lad mig føje til, at det er den stadigvæk. Lad os starte med indkørslen, som foruden de smukke stendiger er omgivet af dels ask, dels kastanjetræer. Om kastanjerne fortælles det, at de blev plantet i 1811, idet “Præsten var på Skjørringe, forlangte nogle Castanie træer af Etatsråden til Aléen ved min præstegård og fik løfte på dem.” Øst for indkørslen ligger den gamle

hestevandingsdam "Folleparken", som den blev kaldet forhen, måske fordi den altid var fuld (voll) af vand, og hvor der for få år siden blev fremgravet både den oprindelige stenlagte nedkørsel og opkørsel. På selve gårdspladsen, midt i den meget specielle, stjerneformede stenbelægning, står et lindetræ, en skovlind, plantet i 1835. Ved indgangsdøren ligger den gamle ridesten, som blev benyttet når man skulle stige til hest, hvad præsten ofte gjorde, iført sin om livet opbundne præstekjole.

I den forbindelse kan man hos pastor Munkebo læse om følgende lille pudsig episode: når præsten om søndagen tog til Falckerslev, red han ofte efter sidsttjenesten til Skjerringegård, hvor han afførte sig præstedragten med den bemærkning: "Der ligger nu præsten, og her kommer jeg!"

Der findes desuden, som allerede antydnet, mange asketræer i haven, hvoraf et siges at være det største træ på Falster, det står ved foden af den kunstigt anlagte gravhøj ved søens sydlige bred. Vi har desuden et meget smukt duetræ, som blev plantet i pastor Lilleørs tid, og som er et fantastisk syn, når det sidst i Maj springer ud med sine mange hvide blomsterblade, der i sollyset glimter som de fineste duevinger. I haven findes endvidere en ældgammel taks, et platantræ og op til flere tempeltræer, en meget stor og smuk magnolia, for ikke at nævne gamle og næsten glemte frugtsorter.

Af de store mængder æblefrugter, man også forhen høstede, bryggede man i den Kock'ske tid æblemost, endda i så store mængder, at der udførtes oksehoveder med most til Rendsborg. Også gråpærer blev der lavet most af, den kunst var man også vidt berømt for i Horbelev præstegård, den kunne smage som den fineste, søde champagne. For få år siden fandtes ligeledes en meget stor ægte kastanje, som måske nærmede sig de 200 år, men den måtte dog fældes p.gr.a. ælde, og fordi den truede med at vælte ind over huset. Denne mangel i haven blev der rettet op på i 1994, da nu afgåede biskop Th. Græsholt forærede præstegårdshaven en ny ægte kastanje, hentet fra bispegården i Nykøbing F..

For nu afsluttende at vende tilbage til den store træmedallion og dens indskrift: L(aurentze) M(arie) Buntzen (1781-1854) blev jo, som allerede nævnt, gift med H.C.Elers Koch i året 1800. Hun var en søster til Thomasine Buntzen (1773-1856), der først var gift med Peter Andreas Heiberg (1758-1841), med hvem hun fik sønnen Johan Ludvig Heiberg (1791-1860). Ægteskabet blev senere opløst og hun giftede sig istedet med baron Gyllembourg, under hvilket efternavn hun også er kendt som forfatterinde.

Men sønnen J.L.Heiberg besøgte første gang Horbelev præstegård i 1809, da han sammen med fættereren fra Ribe bispegård var blevet inviteret til at holde jul her på stedet, og, som der står: "De var begge unge, vakre studenter!". Johan Ludvig Heiberg giftede sig jo senere med den kendte skuespillerinde Johanne Louise Heiberg (1812-1890), og det fortælles, at parret også besøgte præstegården her i Horbelev, og at hun under et sådant besøg skar sine initialer IHL i et af havens birketræer. Og kunne træerne fortælle historie, så kunne der berettes om mange store og små begivenheder, der har udspillet sig her på stedet. Haven har således, iflg. Lucie Elise Fich været vidne til indgåelsen af mange forlovelser, bl.a. også forlovelsen i høsten 1804 mellem forfatterindens far, den senere biskop Hertz i Ribe, og hendes stedmoder Else Christense Thrige (1768-1845), født Koch. Hertz's 1.kone, Lucie E..Fich's mor, havde været en søster til Christense, nemlig Kristiane Sofie Koch, der døde i Marts 1804.

Pastor Munkebo gengiver i sin beretning om præstegården en sang, der blev afsunget ved en familiefest i Horbelev præstegård i 1810. Forfatteren er en søn (af 1. ægteskab) af føromtalte biskop Hertz i Ribe - ganske givet den søn, der året før havde været på besøg sammen med fætrene J.L.Heiberg. Første vers lyder:

Fordum i lunden en stamme sig hæved'
secler den bar på sin kronede top.
Mildt af befrugtende vinde omsvævet

skod fra dens rodder dens efterslægt op.
Stammen blev væltet af storme og år.
men ej dens minde i lunden forgår!"

Og med dette vers vil jeg slutte beretningen om en smuk og spændende præstegård og dens have, der stadigvæk bærer minderne fra den Koch'ske tid i sig.

Kilder:

"Kulturminder". Udgivet af Selskabet for Dansk Kulturhistorie, 1945-47.

Horbelev-bogen. Blade af et sogns historie.. Red.: Peter Christensen, Allan Pedersen & Knud Rasmussen, 1979.

Domprovsten i Roskilde. Memoirer og Breve X, Kbhvn. 1967

N.K.N.Munkebo: "Horbelev præstegård omkring 1800". Lolland-Falsters historiske Årbøger 1922.

Alfred Larsen: "Fra Horbelev præstegård". Lolland-Falsters historiske Årbøger, 1948.

Bent Koch: "Dagligliv hos H.P.Koch i Horbelev præstegård". Årsskrift, Lokalhistorisk Arkiv Stubbekøbing, 1989.

Malerierne p.17 hænger i Horbelev præstegård

Akvarellerne pp. 18, 19 og 20 er hentede fra bogen "Kulturminder".

Note: Annie Krogh Foldager er sognepræst i Horbelev - Falkerslev sogne.

Moseby præstegårds udstykning

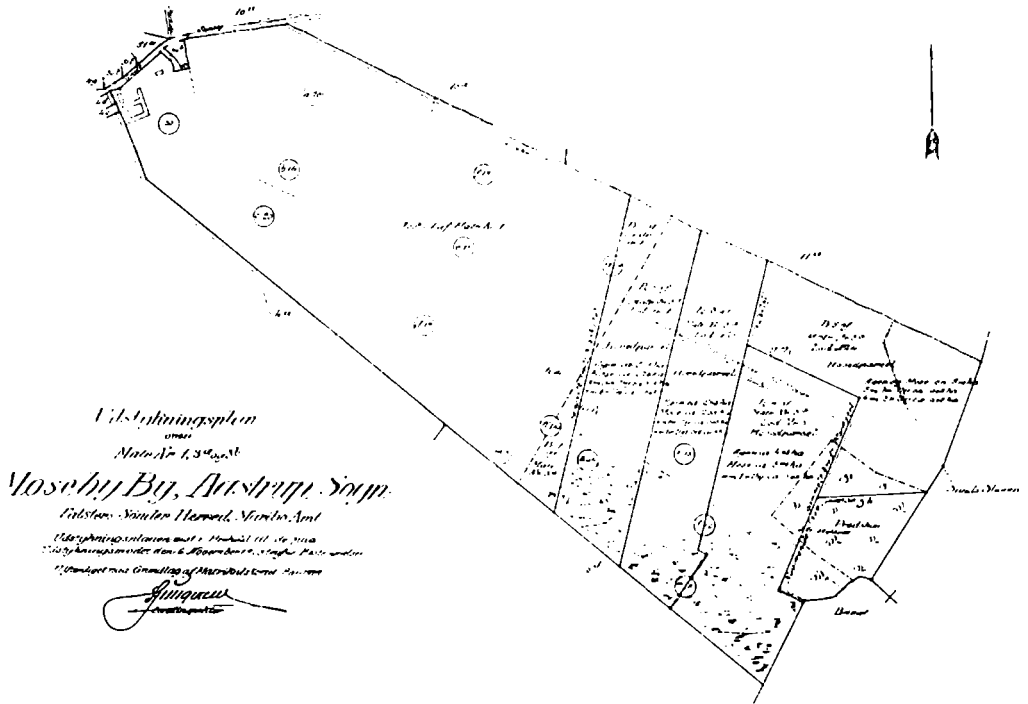
Jens Dag Lose

I 1929 blev Moseby præstegård udstykket i medfør af lov nr. 537 af 4.april 1919. Ifølge denne lovs § 2 kunne det, når menighedsrådet udtalte sig herfor, bestemmes at indtil 7 ha (ca. 12½ tdr. land) middelgod jord skulle forblive ved embedet. Ved lov nr. 286 af 30.juni 1922 § 43 sattes det areal, som menighedsrådet kunne kræve bevaret ved embedet til 12 ha (ca.21½ tdr. land) middelgod agerjord. I møde af 27.april 1928 besluttede menighedsrådet at søge så meget af jordtilliggendet bevaret, at præstegården kunne opretholdes som et brug, svarende til det daværende kompleks af bygninger (nu fredet), der af historiske grunde ønskedes bevaret.

Under 29.maj 1928 gik jordlovsudvalget med til, at der ved præstegården blev et noget større areal end det i loven tilladte, idet det henstilledes, at udvalget ved forhandling med menighedsrådet kom overens om arealets størrelse og afgrænsning. Hertil sluttede ministeriet sig under 7.juni 1928. Den 23.august holdtes udstykningsmøde i præstegården og den 6.november 1928 holdtes et nyt møde.

I det første møde kom man overens om, at der skulle afgives til udstykning ca. 31,6 ha, så der ved præstegården blev tilbage ca. 32 ha foruden have og skov. Dette bifaldt ministeriet under 6.september.

I det andet møde fandt man, efter landinspektørens undersøgelse af terrænet, at den ved det første møde påtænkte grænse var uheldig, og at grænsen hellere måtte drages mellem mtr. nr.1 og mtr. nr. 3. Under 12.december 1928 tiltrådte ministeriet denne ændring. Under 4.marts 1929 approberede ministeriet jordlovsudvalgets indstilling om, at

der af det udstykkede areal oprettedes husmandsbrug til 4 nærmere betegnede købere. Ved udstykningen, der trådte i kraft den 1. april 1929, afgaves mtr. nr. 3a, medens mtr. nr. 1 bevarede for embedet, idet dog en trekant af mtr. nr. 1 i nordøstlige hjørne (12.150 m^2) medfulgte i udstykningen, medens en trekant af mtr. nr. 3a i sydvestre hjørne (11.550 m^2) sammenlagdes med mtr. nr. 1, henholdsvis 2,2 og 2,1 tdr. land. Det ved embedet tilbageblevne er da på det allernærmeste = mtr. nr. 1 i udstrækning.

Ombygningen af de to trekanter hang sammen med, at det i marken værende gamle markskel, der blev grænse ved udstykningen, ikke nøje svarer til matriculsgænsen, men skærer denne i en spids vinkel omtrent midtvejs.

Ved udstykningen rettedes tillige grænsen for embedets skovpart, af hvilken en del i sin tid må være afdreven, således at grænsen blev sat = den nuværende (der er meget forskellig fra grænsen på det gamle matriculskort). En del af matr. nr. 3b (skovparten) medfulgte da i udstykningen; til gengæld lagdes en moseparcel under matr. nr. 3a syd for skoven til denne. Det udstykkede areal af det, som tidligere har været skov og således ikke skyldsatsat, blev sat i hartkorn lige med de tilstødende marker (hvorved der fremkom en tilgang af hartkorn), og på skoven, der før var fri for hartkorn, kom nu moseparcellens hartkorn, 1 skp 0 fjk 2 1/4 alb. Skoven blev herved formindsket med 2,6 tdr. land og forøget med 1,3 tdr. land. Ved udstykningen viste det sig, at når man hidtil havde regnet med 80 tdr. land ager og 40 tdr. land mose, ville det være rigtigere at regne med 70 og 50 tdr. land

Efter opmålingen i 1929 er mtr. nr. 1 fratrukket en lille trekant og tillagt en lille trekant af matr. nr. 3 således i areal: Ager: 26,05 tdr. land = 14,93 ha; Eng og mose: 34,09 tdr. land = 18,8 ha; Have og gård: 6,6 tdr. land = 3,63 ha; hertil kommer skoven: 5 tdr. land = 2,8 ha. Således blev det hele ved præsteembedet tilbageblevne areal: 72,75 tdr. land = 40,16 ha.

Det udstykkede areal udgør: Ager 42,5 tdr. land = 23,7 ha og mose: 15,5 tdr. land = 8,6 ha eller ialt 58 tdr. land = 32,3 ha. Det synes påfaldende, når loven kun tillod, at der af en præstegård blev tilbage 21½ tdr. land middelgod jord, at Moseby præstegård beholdt henved 73 tdr. land. Det hænger således sammen, at haven ikke medregnedes ved udstykningen så lidt som skov, og at man ikke regnede med mose, idet loven kun omtalte agerjord. Udover det i loven forudsatte, drejede det sig da kun om 5½ tdr. land agerjord, der blev tilbage. Det udstykkede areal blev delt i 4 parceller og afhændet således:

Parcel nr.1.mtr. 1b og 3c, 13½ tdr. land = 7,55 ha til N.P.Jensen.

Parcel nr.2.mtr. nr. 3 d, 13½ tdr. land = 7,54 ha til Carl Nielsen.

Parcel nr.3. mtr. nr.3c. 161/4 tdr. land = 9,05 ha til Holger Nielsen.

Parcel nr.4,mtr. nr. 3f. 14 3/4 tdr. land = 8,16 ha til Carl Jørgensen

Præstegården med den gamle forpagterbolig. Gårdens stolthed, de 7 heste samt 2 tyre, er stillet op til parade. Endvidere ses forpagterens 3 karle, 2 piger og 2 roglterdrengene samt forpagter Aksel Krarup. Den gamle forpagterbolig blev nedrevet i 1929 i forbindelse med udstykningen.

I 1993 formindskedes det tilbageblevne jordtilliggende yderligere derved, at Stubbekøbing kommune exproprierede 1024 m² agerjord beliggende mellem Lyremosen og indgangen fra marken til haven. Samme år besluttede menighedsrådet at sælge skovparten til Det Classenske Fideicommis, som i adskillige år havde passet den, eftersom den ikke i flere år havde givet overskud, og der ikke længere var større behov for brænde, end at

dette kunne skaffes til veje ved almindelig vedligeholdelses-
hugst i præstegårdshaven. Provenuet ved salget blev, som loven
kræver det, indbetalt til forrentning i stiftsmidlerne - dog med
håb om udbetaling i forbindelse med tilkøb af jord.

*Note: Jens Lose er sognepræst i Aastrup og provst over Falste
Østre Provsti. Artiklen har været bragt i jubilæumsskrifte
"Moseby præstegård, 400 år", udgivet af menighedsrådet i 1996.*

Slagterlærling i Stubbekøbing 1942 - 1946

Knud Rasmussen

I foråret 1942 gik bølgerne højt i hjemmet, jeg skulle konfirmeres i april, og der skulle nu findes et arbejde til mig. At komme ud og tjene på en gård havde ikke min interesse. Far, som var ufaglært, ville gerne have at vi drenge lærte et håndværk, men netop på dette tidspunkt var der ingen lærepladser i Horbelev. Så en dag, da jeg legede med flere andre drenge - vi var delt i to hold og dystede mod hinanden - kom slagtermester Norsk hen til mig og sagde: "Du skal gå hjem, din far vil snakke med dig." Jeg gik hjem, og far sagde: "Norsk har været her, der er en læreplads hos hans svigersøn, slagtermester Emil Jensen i Stubbekøbing, og vi skal nu ud og snakke med ham."

Dette job stod nu ikke øverst på min ønskeseddel, jeg kunne ikkÉ, som de fleste af mine jævnaldrende, hugge hovedet af en høne. Vi tog imidlertid til Stubbekøbing, og jeg fik pladsen. Jeg skulle starte 1.maj, og det var en måned før jeg fyldte 14 år.

Startlønnen var det første år 3 kr. om ugen + kost og logi, det andet år 5kr..

det tredje 8 kr. og endelig det fjerde år 12 kr. pr. uge.

Arbejdstøjet måtte man selv betale, og sørge for at det blev vasket, og dette tog min mor sig af. Jeg bragte tøjet - der ofte var meget beskidt - hjem til mor, der lagde i blød og kogte det. Når jeg så kom hjem igen, var tøjet rent og repareret, og det var en stor hjælp for mig.

Far snakkede også med slagtermesteren og fruene om min videre opdragelse, da de jo nu havde ansvaret.

Jeg var lille af vækst, så det var tungt at arbejde og bakke med alle kreaturerne. Det havde jo været lettere, hvis jeg havde fået en læreplads som bager eller skrædder, som det havde været mit ønske.

Da jeg første gang skulle deltage i slagting, tænkte jeg på at stikke af, men jeg havde jo fået strenge ordrer hjemmefra så det var bare om at holde ud.

Det var da muligt, at mit herskab også måtte holde mig ud. Jeg fik, som sagt, kosten, og en dag blev der serveret tomatsuppe. Den ret kendte jeg ikke, og jeg nægtede at spise den. Fru Jensen tog så fat i min nakke og hældte suppen i munden på mig. Det var umuligt for mig at synke suppen, og pludselig - uden mindste varsel - stod suppen som et springvand ud af munden og ramte fruene. Det var så den middag!

Arbejdet var alsidigt. På den tid fik vi lært faget til bunds. Slagtning, rensning af tarme, udskæring, tilberedning af pålæg, og sidst - men ikke mindst - rengøring. I forretningen gav jeg også en hånd med. Sommeraftener skulle jeg af og til give en håndsrækning i haven, og det var ofte til kl.22.

Teknisk skole skulle passes efter arbejdstid, vi arbejdede fra kl.0700 til 1900 og havde kun fri om søndagen.

Nok var lønnen ringe, men da jeg også bragte varer ud, fik jeg en del drikkepenge. Vi havde især tre faste kunder, der fik varerne bragt. Det var købmændene Bronné Rasmussen og Persson, samt tobakshandler Rasmussen. Af disse tre fik jeg 10 ci-

garetter hver 14' dag, og det var mine drikkepenge. Da jeg ikke røg selv, rygtedes det hurtigt, at der var en smøg at hente hos mig. Lørdag aften flokkedes de unge mennesker omkring mig. Det skal bemærkes, at det på dette tidspunkt var meget vanskeligt at få fat på tobak. De bød mig en krone pr. styk af cigaretter, og da jeg havde 30 cigaretter, var det et godt supplement til lønnen. Der var stadig væk nogen tilbage, der led af tobakshunger, og nu kunne de, der havde været heldige, tilbyde et sug af cigaretten for 25 øre. Forretningstalentet udvikledes stærkt i de år.

En lørdag aften var jeg til andespil. Det kostede 2 kr. at være med, men jeg var meget heldig. Jeg vandt to levende ænder + hovedgevinsten: en stor, slagtet gås! Mange ville gerne købe gevinsterne af mig, men de var nu tiltænkt mine forældre. Alligevel: da vognmand Gotfred Svendsen tilbød 40 kr. for gåsen, kunne jeg ikke sige nej.

Nu var der så 2 levende ænder tilbage, og søndag morgen tog jeg med det første tog til Horbelev. Mor og far var ikke stået op endnu, og stille listede jeg mig ind og lukkede ænderne ind i køkkenet. Jeg gemte mig, men kunne høre, hvad der blev sagt i soveværelset. Pludselig hørte jeg min mor sige: "Lasse, jeg tror vores ænder er sluppet ud." Og far svarede: "Hvad er det for noget sjamsk?" De måtte jo alligevel op, og deres forbavselse var stor, da der jo gik to ænder inde i køkkenet. Jeg måtte nu frem og tilstå, at det var mig der havde bragt ænderne hjem, og at de ikke var fra bestanden i hønsegården.

Slagtermesteren var beredskabsvagt i sin ejendom under krigen. Vi havde jo en trehjulét budcykel, og den blev udlånt til civilforsvaret i 1944. Når luftalarmen lød, fik jeg flere gange det job at køre cyklen hen til politistationen og aflevere den der. Cyklen skulle bruges til transport af materiel ved udrykning. Inden kørslen blev jeg udstyret med hjelm og briller, for det kunne være farligt at færdes ude under alarmen, men der skete heldigvis aldrig noget.

Alarmen kunne ofte vare et par timer, men jeg måtte ikke forlade stationen før afblæsningen havde fundet sted. C.B.'erne - de såkaldte "Føl" sad i vagtstuen og spillede kort. Her fik jeg så lært den kunst og fordrev tiden ved at spille med.

Når jeg bragte varer ud, følte jeg at der skulle ske lidt sjovt. Når jeg ringede på dørklokken, blev det ikke kun et klemt, men helst en lille melodi - ved juletid kunne det være en julesalme. Fruerne kom farende ud og skældte ud, men jeg bukkede og sagde undskyld. Klagerne nåede aldrig hjem til mester.

Min søster Margit har fortalt følgende: Hun var som 11-årig taget til Stubbekøbing i et ærinde for vore forældre, og hun havde fået lov til at købe en basse hos bageren. Hun satte sig på trappestenen udenfor bagerforretningen og skulle rigtig nyde den gode basse. Pludselig kom jeg kørende på budcyklen, standsede op og sagde: "I Horbelev kan du måske tillade dig at sidde på bagerens trappe, men sådan gør vi altså ikke her i byen." Efter denne formaning var audiensen forbi, og jeg kørte videre. Den episode bliver jeg ofte drillet med af mine søskende, de mener at jeg havde fået fine fornemmelser.

Når vi kørte ud og slagtede på gårdene, foregik dette med hestekøretøj, både ud og hjem. Men når mester købte en ko på gårdene, måtte jeg gå og trække koen hjem. Det var ofte lange ture at gå - fra Sortsø-Skovby og Gunslev. I december måned havde vi travlt med at slagte ude på gårdene. Vi stod op kl. 0500 om morgenen og allerede kl. 0700 var vi i gang med at slagte den første gris i Blæsebjerg. Vi kørte derefter rundt og slagtede forskellige steder. Til aften kørte vi så rundt og parterede grisene, der nu var blevet afkølet. Klokken blev ofte 22 inden vi var hjemme om aftenen.

Der var også en slagtersvend. Han skulle respekteres, og man kunne ikke tillade sig at sige Du til ham.

Trods lange arbejdsdage blev der dog tid til fritidsinteresser. Jeg spillede fodbold og gik til boksning. Bokseklubben hed S.A.B., hvor jeg boksede fluevægt. Jeg havde kampe rundt om-

omkring på Lolland-Falster og Møn. Vores træner hed Helmer Rasmussen, og han var murer.

De fire år gik, og den 1.maj 1946 bestod jeg svendepøven til stor glæde for mig selv og familien.

Jeg blev der til 1.juni, hvorefter jeg rejste til Bornholm, hvor jeg arbejdede et par år i Rønne.

Jeg fortsatte ved faget, fik selv forretning, men det er en anden historie.

Erindringer om sognerådet i Sdr.Kirkeby/Sdr.Alslev

Aage Rasmussen

Ved kommunalsammenlægningen i 1970 gik sognerådene over i historien og blandt dem Sdr.Kirkeby/Sdr.Alslev kommune, en af de små kommuner i området.

Som sognerådsformand på daværende tidspunkt i denne kommune er også jeg gået over i historien som den sidste sognerådsformand, og som følge deraf, og på opfordring, er det måske naturligt jeg prøver på at skrive hvad jeg mindes fra den tid.

Jeg blev valgt ind i sognerådet første gang i 1936. Dengang var det at komme i sognerådet, for mig at se, mere et borgerligt ombud end et politisk valg.

Indenfor de tre byer Egebjerg, Sdr.Kirkeby og Sdr.Alslev udpegede man kandidaterne passende fordelt, som så blev opstillet til sognerådvalget. Den første sognerådsperiode, jeg var med i, var ikke, som normalt, 4 år, men blev på 7 år. På grund af besættelsen 9.april 1940 forbød tyskerne valg. Det blev senere holdt i 1943.

Den kommunale administration dengang kostede ikke noget, det var et "borgerligt ombud". Sognerådsformanden og kommunekassereren fik ingen løn, og vi sognerådsmedlemmer havde hver vores distrikt hvor vi opkrævede skat og udbetalte aldersrente til de få personer, der fik det.

Sognerådet mødtes fast hver måned, hvor hver betalte for den øl og kaffe, der blev serveret. Møderne var vel tilrettelagt af formanden, dog uden at vi menige medlemmer i forvejen kendte dagsordenen. Jeg husker heller aldrig, der har

været noget under afstemning - vi talte os tilrette om tingene.

Men et lille, morsomt træk: Et andet medlem og jeg, for hvem små penge var store dengang i 30'erne, var blevet enige om, at foreslå at kommunen gav øl og kaffe ved møderne. Da slog formanden i bordet, så kopperne hoppede og sagde, at så længe *han* var formand skulle der ikke nydes på kommunens regning. Så dukkede vi nakkerne - der blev ingen afstemning! Jeg tror nok, at der var lidt tilbage i sognerådsformanden fra sogneforstandertiden. Men det blev andre tider, heldigvis, med lidt mere demokrati. Det var lidt erindringer fra min første tid i sognerådet.

Jeg blev senere, i 1958, valgt ind i sognerådet igen, og blev i 1962 valgt til sognerådsformand. Men i den mellemliggende tid var der sket en rivende udvikling indenfor det kommunale styre. Det var ikke bare borgerligt ombud mere, nu lå der mere moralsk-politisk ansvar i det kommunale arbejde. Og selv den forholdsvis lille kommune havde fået kontor og fast ansat kommunekasserer.

Jeg havde en dejlig tid som sognerådsformand de otte år, som jeg tænker tilbage på med glæde. Vi havde et godt og fornuftigt samarbejde i rådet, uden de store problemer. For formanden var det selvfølgelig en meget stor lettelse med kommunekontor og kasserer, der samtidig virkede som sekretær.

Vi var efterhånden kommet ind i en tid, hvor der hver dag kom en strøm af cirkulærer og bekendtgørelser som vi trods alt skulle sætte os ind i. Da var det rart med en sekretær som havde let ved at sætte sig ind i tingene, og få det eksperteret ud af huset igen. Og for regnskabsførelsens vedkommende ved jeg aldrig af bemærkninger fra Amtsrevisionen.

Vi var en lille kommune, som ikke slog de store brød op med udstykning o.l. Nogen syntes sikkert også at vi gjorde for lidt.

En af de opgaver, jeg var glad for at være med til, var moderniseringen af vort lille alderdomshjem. Fra at være fattiggårdspræget blev det ændret til et hyggeligt hjem for de gamle - selv amtet roste os for det.

En anden stor opgave var skolespørgsmålet, som dog startede før min formandstid, men som jeg synes, blev løst på en glimrende måde ved samarbejde med Karleby/Horreby kommune, og resulterede i Møllebakkeskolen.

Udviklingen gik stærkt i disse år, og kravene blev større og større til kommunen med hensyn til service og udvikling, og man anede at de små kommuners tid snart var forbi. Det var vel naturligt at samarbejdet over kommunegrænserne måtte føre til en sammenlægning. - Forslaget til lov om kommunalreformen kom, grænserne blev trukket og diskuteret meget, ikke mindst i vores lille kommune.

Vi havde to alternativer, og stod frit: Stubbekøbing eller Sydfalster, og vi havde faktisk også ret meget diskussion om spørgsmålet. - Geografisk hører Sdr.Alslev/Sdr.Kirkeby til Sydfalster (Sønder Herred). Men det økonomiske samarbejde mod nord gjorde udslaget. Den daværende indenrigsminister slog ved et møde i Nykøbing med kommunerne i bordet: "Nu skal det være slut - bestem jer!!" Lidt mere tid havde måske givet en anden løsning, der burde måske have været rettet lidt mere i grænserne.

Jeg har et sjovt, lille eksempel angående kommunegrænser: En "landevejsridder", Johannes, kendt over det meste af Lolland-Falster som "Gå-Johannes", fandtes en morgen sidende død ved fyret i en af Orupgårds stalde, hvor han var gået ind for at varme sig. Johannes var vel det, man kalder subsistensløs og ikke tilsluttet folkeregisteret, så kommunen

hvori han var død, var forpligtet til det videre fornødne med begravelse o.s.v.

Nu ligger det sådan, at grænsen mellem Idestrup og Sdr.Kirkeby kommuner går skråt ned gennem Orupgårds bebyggelse med et fyr i arbejdsstalden og et i Herskabsstalden og kommunegrænsen der skiller de to bygninger.

Idestrup, som i første omgang var pålagt det fornødne, sendte papirerne til os med besked om, at han var død i Herskabsstalden (et ikke ukendt fænomen dengang: at skubbe problemet over til naboen). Tilfældigt kom overforvalteren på vort kontor den dag, så vi kom til at tale om det - det var i arbejdsstalden Johannes var død. Altså fik Idestrup "æren" af at begrave "Gå-Johannes"!

Det hed sig iøvrigt i gammel tid, at Kammerherre Tesdorpf i sin seng lå med benene i Sdr.Kirkeby og hovedet i Idestrup kommune. Et gammelt vandløb har vel i sin tid været kommunegrænsen.

Det var så min lille beretning om min tid i sognerådet.

Indtil 1868 styredes landkommunerne af et sogneforstanderskab, efter den tid af sogneråd. En enestående periode for det kommunale selvstyre på 100 år.

Landarbejderliv i trediverne: Juleforberedelser

Svend Ove Pedersen

L angt de fleste - hvad enten de boede til leje eller havde Leget hus - havde plads til både gris, høns og ænder mv. Der var en lille gårdsplads med brolægning, som kaldtes pikning, og med en række så vidt muligt flade sten i midten, hvortil der var fald, så vandet kunne ledes videre til en åben grøft. Her på gårdspladsen stod også brønden med en håndpumpe, som blev brugt både til husholdning og vanding af husdyrene.

Forberedelse til julen begyndte omkring april hvor julegrisen, som den kaldtes, blev indkøbt. Det skulle helst være en galtgris, dvs. en kastreret orne, for det var, sagde man, den der ville trives bedst. En gyltgris, også kaldet en sogris, havde den naturlige drift i sig at den blev brunstig hver tredje uge, og i de tre dage, det varede, tog den ikke megen føde til sig.

En sådan julegris skulle gerne op og veje ca. 400 pund, og der skulle helst blive et par fedtflommer på 20 til 24 pund.

Det næste, der blev tænkt på, var at få en skrukhøne, dvs. at hun var parat til at ruge æg ud, og helst omkring juni måned. Hun blev gerne lagt på 12 andeæg, dog skulle hun prøves først, så hun blev lagt på 4 til 5 porcelænsæg i 3 dage, og blev hun liggende på dem, ja så var hun antaget.

Der blev også ruget kyllinger ud til brug i juledagene, men interessen samlede sig mest om andeæggene i de 4 uger udrugningen varede. Når der var gået tre uger blev æggene

lagt i lunkent vand, og var de befrugtet, stod de på enden i vandet og slog fra side til side.

Den første and blev gerne slagtet til Mortensaften, resten blev gående til omkring jul, eller nogle stykker blev solgt, for der var jo ingen mulighed for at opbevare dem, da man ikke kendte til dybfryser. Der var en hel del arbejde med de slagtede ænder, for de skulle tørplukkes, da de små fjer og dun skulle bruges i dyner.

Når man nåede til omkring 20. december blev det grisens tur. Slagtningen foregik altid tidligt om morgenen. Mange steder på landet var der ikke elektrisk lys, så det måtte foregå fra skæret af en flagermuslygte. Der var tændt op under vaskekedelen til vand til skoldningen. Først blev grisen lagt op på en slagtebænk, som slagteren havde med, og bundet med heler, det er 2 stykker reb som lægges om alle 4 ben, og igen et stykke, der lægges om disse til hjælperen at holde i, da han står lænet ind over grisens ryg. Ind i grisens mund blev der altid lagt et reb, som slagteren rullede om sin hånd oven på trynen, så han herved kunne styre dens bevægelser, medens han med fast hånd kunne halsstikke den. I mellemtiden var konen kommet ud med en zinkspand og en langskaftet træske til at røre blod med. Det skulle bruges til blodpølse. Grisen måtte ikke hjertestikkes, så længe der var blod i den, da det skulle pumpe det ud.

Herefter blev grisen skoldet og skrabet med et zinkhorn og derefter hængt op på en stige for at blive skåret op og indvoldene taget ud.

Nu kom der en travl dag for kvinderne, det var jo gerne mormor eller farmor, der var kommet for at hjælpe til. Først gik man igang med tarmene. De skulle alle bruges til medister eller blodpølse, de skulle renses og skylles i saltvand samt lægges i mælk inden brug. Herefter blev kødet parteret og lagt i sulohlen, det var et ovalt trækar, belagt med jern-

ringe. Her blev det lagt ned og indgnedet med groft salt, så det kunne holde sig i over et halvt år. Steg og medister blev sat under fedt, så der var fersk mad til efter nytår. Næste dag blev der hakket fars til medister, det foregik ved håndkraft, og der blev gjort klart til blodpølse, som blev kogt i vaskedelen.

Når man så var færdig med alt det, skulle der bages småkager og klejner, og der blev snittet og kogt rødkål. Det sidste, man tog fat på, var rengøringen, som regel den 23. december. Petroleumlampen skulle pudses, kakkellovnen skulle renses og pudses - dette pudsecrem kunne lugte i flere dage. Endelig blev gulvene vasket for at binde det sidste støv.

Et anker lyst hvidtøl var blevet hjemkøbt og tappet på flasker, og man havde også købt en lille smule konfekt, en æske dadler og nogle få appelsiner.

Så endelig den 24., juleaftensdag, blev der fra morgenstunden pyntet juletræ. Undertiden var det kun et par store grangrene, der blev sat i en guldvasse, der blev pyntet med lametta og fehår, der var gemt fra året før, og lidt julelys. Samme dag skulle gerne gardiner og en dug stryges. Var det et sted, hvor der ingen strøm var, skulle strygejernene varmes på komfuret. De bestod af to jern med et håndtag, der kunne skiftes.

Omsider var man vel blevet klar til selve juleaften, og man var da nået et stykke hen på eftermiddagen. Der blev nu fyret op i komfuret, og anden blev sat i ovnen. Så var det kirketid kl. 1600, hvor gerne den ene ægtefælle og børnene gik. Når man så endelig kunne sætte sig til bords, var der i hvert fald een, der var blevet træt, og det var husmoderen. Til juleaften var der som regel kun familien, dog kunne det ske, at et par svage bedsteforældre var med. Var der konfirmerede børn i familien, holdt de næsten altid jul på gårdene, hvor de tjente. Der var ikke noget overdådigt sådan en aften, de fle-

ste gaver var i hvert fald ting, der kunne bruges i hverdagen, sjældent kunne der dog være en mandelgave. Inden man gik til ro sådan en juleaften, blev der serveret lidt konfekt og frugt, og småkagerne skulle smages til kaffen.

Juledag var en festdag, da der næsten altid var gæster. Her blev der serveret frokost med alt fra den nyslagtede gris, men også det halve andebryst fra juleaften var blevet lagt til side til pålæg. Det var sjældent at der var snaps til, men masser af lyst hvidtøl, og der var altid et veldækket kaffebord. Resten af eftermiddagen blev der så spillet kort, og de sidste julegodter kom på bordet. Der blev gerne spist til aften også, og det var varm mad, gerne flæskesteg og andesteg, og så fik man kaffe til at tage hjem på, og hermed var den selvkabelige del af julen forbi.

Der var så det offentlige juletræ i forsamlingsbygningen tilbage. Der var altid mange mennesker med, det var en stor aften for børnene, de fik en godtepose samt en sodavand med patentprop. Skolelæreren underholdt i et par timer. Så var der nytårsaften tilbage af det gamle år. Her var der gerne lidt fersk tilbage af juleslagtingen, men der blev aldrig gjort meget ud af den i arbejderhjemmene. Snart var det Helligtrekongersaften, hvor det uigenkaldeligt var slut med julen.

Den 7. januar blev juletræet båret ud, pynten blev pakket ned til næste år sammen med et par kræmmerhuse, som man havde reddet sig ved juletræsfesten, og dermed var det igen almindelig hverdag.

Note: Svend Ove Pedersen, som er bosat i Nr.Ørslev, er medlem af arkivets arbejdsgruppe og en flittig bidrager til årsskriftet.

Thorvald Jørgensen fortæller

Karin Suhr Rasmussen

Thorvald Jørgensen blev født den 27. august 1899 i huset i Fjendstrup, hvor han også døde den 17. november 1995. Han var den yngste af 7 børn, hvoraf de 2 ældste piger døde unge, medens den ene af hans brødre blev 103 år!

Thorvalds morfar Ole Olsen fæstede stedet i 1841 og fik i 1843 tilladelse til at nedsætte sig som drejer og tømmermand i Maglebrænde sogn.

Thorvalds mor Karen Marie blev født i 1856 og giftede sig i 1884 med Peder Jørgensen fra Skovby, og de overtog stedet i 1892. I 1893 var forholdene så dårlige, at de i forbindelse med en fogedforretning måtte af med deres eneste ko, som i forvejen var opstaldet på et sted i Lillebrænde, da de ikke selv var i stand til at skaffe foder til den. Folkene i Lillebrænde fik til gengæld mælken.

Peder Jørgensen kom senere i sognerådet og fik flere tillidshverv. Han arbejdede i mange år på Liselund og nåede at få Landhusholdningsselskabets medalje for 25 års tro tjeneste.

Thorvald selv overtog stedet i 1941. Han fik boret brønd og indlagt elektricitet i 1975. Han fik ikke lagt vand ind, men sat en pumpe i brønden, så han lige kunne gå ud af døren og åbne for vandet. Samtidig med at han fik elektricitet, blev hans store ønske om et fjernsyn opfyldt. Han fulgte interesseret med i alt og var altid parat til en diskussion. Han klarede sig til det sidste uden hjemmehjælp og satte en ære i at bevare det gamle hjem, så hans søskende - og siden søskendebørn og andre familiemedlemmer - kunne komme og besøge det.

Den 27. august 1994 fortalte Thorvald Jørgensen, som da var 95 år, følgende:

Thorvald Jorgensens forældre: Peder og Karen Marie Jorgensen

“ Jeg var ude at tjene i nogle år, men efter 1. verdenskrig var det vanskeligt at få plads p.g.a. de dårlige tider. Jeg fik dog en plads i Ravnse efter min bror Hans på en gård, hvor de havde det svært. Vi fik vandgrød hver dag; konen kogte en stor grydefuld en gang om ugen, og så skar hun et par skiver af til os med varm mælk hældt over - det var strenge tider!

Efter et år søgte - og fik - jeg plads på nabogården. Den brændte imidlertid inden jeg fik startet, så hele vinteren kørte jeg mursten. Ilden opstod i forbindelse med tærskning på en anden nabogård, hvor gnisterne fløj over i stråtaget og videre til stråtaget på den gård, hvor jeg skulle tjene. Der brændte dog kun udbygningen, da der var tegl på stuehuset.

Mens jeg tjente i Ravnse, blev min bror Hans gift i Væggerløse. Efter vielsen spiste vi hos hans svigermor, der var ledvogter. Vi tog med toget frem og tilbage, og da vi kom til Eskildstrup om aftenen, regnede det så frygteligt, så jeg havde svært ved at se “de gamle” stå af toget og gå mod Fjendstrup. Det havde været rart om man havde haft penge til en taxa, så man kunne ha’ betalt for at få kørt dem hjem, men de måtte gå i det forfærdelige regnvejr. Jeg skulle jo med til Nr.Alslev, og så var der ikke langt til Ravnse.

I 1920 skulle jeg være soldat i Vordingborg. Jeg tog damperen fra Stubbekøbing første gang jeg skulle derover, for jeg vidste jo ikke om der mulighed for at parkere min cykel før jeg havde set på forholdene. Men ellers tog jeg over Gaabense og cyklede så resten af vejen. Den første gang, jeg skulle hjem - jeg skulle da også hente cyklen der stod i Ravnse - tog jeg til Gaabense med bilfærgen. Der var 2 motorcykler med, og jeg spurgte den ene, da vi nærmede os land, om jeg kunne få kørelejlighed med til Nr.Alslev. Det var han ikke meget for, for han var ikke så god til at køre den, og desuden skulle han have styrmanden med. Så jeg luskede da af lige så snart de satte landgangen, men så kaldte de på mig - jeg kunne alligevel godt køre med. Styrmanden tog plads i sidevognen,

og jeg satte mig op bagpå og afsted gik det. Vi kørte vel 45 km/t, det var den tilladte fart dengang.

Da vi havde kørt lidt, skulle vi overhale en hestevogn. Det gik da også meget godt med at trække ud til venstre, men jeg syntes jo efterhånden, at han skulle se at komme på plads igen, men vi endte da i den venstre grøft, der var ret dyb. Så havde han jo nok ret i, at han ikke var så god til at køre motorcykel. Jeg fik da rejst mig, og spurgte den anden, om *han* kunne rejse sig. Det kunne han ikke, så jeg måtte løfte op i motorcyklen, og så kom han fri og kunne rejse sig. Og så skyndte jeg mig til Ravnse og lod dem selv om det.

Min morfar fæstede huset i Fjendstrup i 1841 og tjente lidt ekstra ved at dreje og lave træsko. Min far arbejdede den første tid hos Wulff i Stubbekøbing - gik frem og tilbage. Senere havde han arbejde på nogle gårde, inden han kom på Liselund.

Midt i 30'erne tog jeg hjem for at hjælpe dem. Min far mente, jeg kunne få arbejde på Liselund i høsten og i roetiden, og der var da også lidt. Og så kunne jeg cykle til købmand for dem. Det var hårdt for dem at gå til Maglebrænde og bære alting hjem, så det var en stor hjælp med cyklen.

Nu har jeg jo fået boret brønd og elektrisk pumpe, og det kunne jeg godt ha' undt de gamle, når de måtte gå til vandløbene efter vand.

Min far døde i '45, og kort efter fik min mor en pind i øjet da hun skulle hente brænde ind. Jeg fik hende til Maglebrænde, så hun kunne komme med bussen til sygehuset i Nykøbing. Men det hjalp ikke, hun blev næsten blind, og da hun kom hjem havde hun det dårligt og lå i sengen. Hun prøvede at være oppe, men synes hun var for træt og gik i seng igen, og blev liggende i 1½ år, hvor jeg passede hende. Hun døde i '47.

Da hun var død kom Nymand fra Liselund og spurgte om jeg havde arbejde, eller om jeg kunne hjælpe med at skære noget træ ned og lidt forskelligt. Jeg fik løn og min varme mad, og det med den varme mad er det bedste, der er hændt mig. Jeg arbejdede der til 1967.”

Note: Karin Suhr Rasmussens mand, Erik Rasmussen, Sørslev Øster, er barnebarn af Thorvald Jørgensens ældste søster.

Hvor lå Skt. Jørgen i Stubbekøbing ?

En præsentation af de foreløbige resultater fra Falsters Minders udgravning af dele af en middelalderlig kirkegård ved Stubbekøbinghallen i august 1994.

Anna-Elisabeth Jensen

Dele af et kapelfundament og mindst 45 begravelser fra middelalderen blev udgravet i Stubbekøbing i 1994 (fig.1). Skt. Jørgensgården i Stubbekøbing nævnes i skriftlige kilder tre gange mellem 1481 og 1509. Denne datering stemmer overens med de gravlagtes armstilling, dels hen over bæltstedet, dels med armene over kors og hånden på den modsatte skulder. En trediedel af de undersøgte begravelser er børnebegravelser. Hovedparten af skeletterne er tydeligt deforme, bl.a. er der exostoser på enkelte individers skinneben.

Undersøgelsens baggrund

I 1994 skulle parkeringspladsen ved Stubbekøbinghallen asfalteres. Kommunens mandskab stødte på en ukendt stenlægning af store kampesten. Under Falsters Minders besigtigelse kunne flere skeletgrave desuden iagttages på området. Museet foretog derfor en prøveudgravning på stedet for at vurdere, i hvilket omfang en egentlig udgravning var påkrævet.

Fund af munkesten og lerkarskår daterede begravelserne til middelalderen. Stenlægningen viste sig at udgøre fundamentet til nordvæggen i et større kápel. Stenlægningen ville uden videre kunne blive liggende under asfalten uden at lide yderligere overlast. Men en del af skeletterne var eksponeret i overfladen og ville derfor blive beskadiget under asfalteringen. Falsters Minder undersøgte derfor de udsatte grave i august 1994.

Allerede under udgravningen foretoges en foreløbig køns- og aldersbestemmelse af en stor del af skeletmaterialet. Udgravningens beliggenhed i nærheden af Stubbekøbing skole medførte at

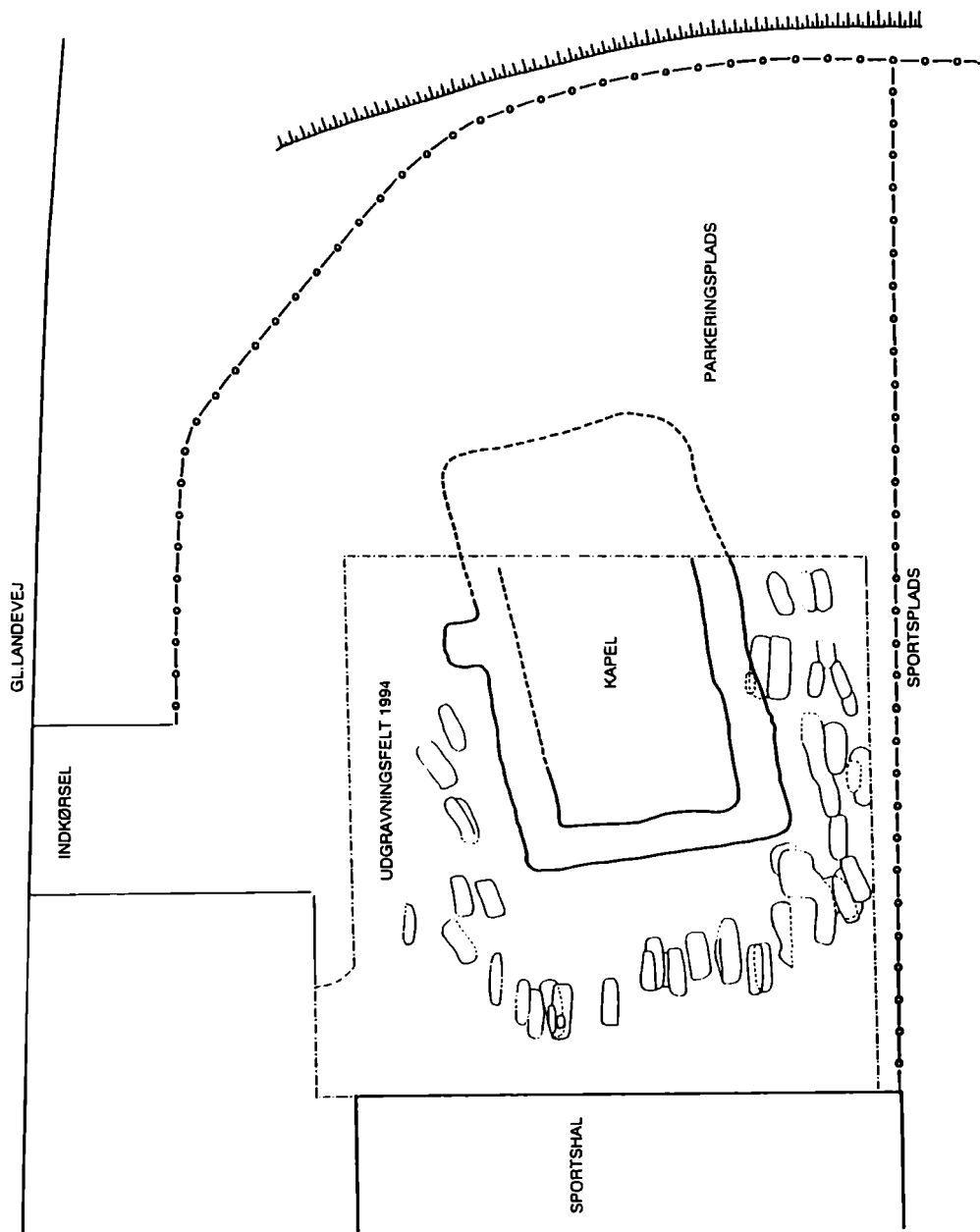

Fig. 1: Situationsplan for udgravningerne

adskillige skoleklasser kom forbi. Ialt kom knapt 500 børn og voksne på besøg i løbet af udgravningsperioden. - På trods heraf lykkedes det at bevare udgravningen som en offentlig hemmelighed i Stubbekøbing.

Topografi og beliggenhed

Parkeringspladsen øst for Stubbekøbinghallen ligger på toppen af et morænehøjdedrag syd for Grønsund og vest for den gamle Stubbekøbing Købstads bygrænse. Mellem parkeringspladsen og købstadens gamle accisebod er der en mindre lavning med et nu rørlagt vandløb.

Undersøgelsens metode og forløb

Sydvæggens stensyld er til en vis grad fjernet i dette århundrede. Kun sporene efter opgravningen var bevaret, men stensyldens og dermed bygningens dimension og placering kunne måles op (fig.2).

Det undersøgte område blev mod nord afgrænset af nedgravningen til fjernvarmeledningen, mod vest af Stubbekøbinghallen og mod syd af stadion. Udgravningen bekræftede, at især skeletterne i de vestligst liggende grave lå så dybt og var så velbevarede, at de ikke ville blive ødelagt ved asfalteringen. Disse grave er derfor bevaret for eftertiden under asfalten.

Inden for parkeringspladsens område skønnedes at være mindst 100 begravelser. Mindre end halvdelen af den bevarede del af kirkegården er således undersøgt. Af hensyn til forsyningsledninger og stabiliseringen af underlaget for asfalteringen blev der ikke udlagt dybe søgegrøfter over området. Der er således ikke, som vanligt ved en undersøgelse af en middelalderlig kirkegård, gjort forsøg på at finde de eventuelt dybere liggende grave, der ikke umiddelbart kan ses på overfladen.

Efter opmålingen blev nedgravningerne til de enkelte grave undersøgt. Iagttagelser af gravopbygning, tilstedeværelse af kistespor og beliggenheden i forhold til andre begravelser blev beskrevet under udgravningen. Før skeletterne blev taget op, blev eksempler på de deformede knogler og hele skelettet fotograferet

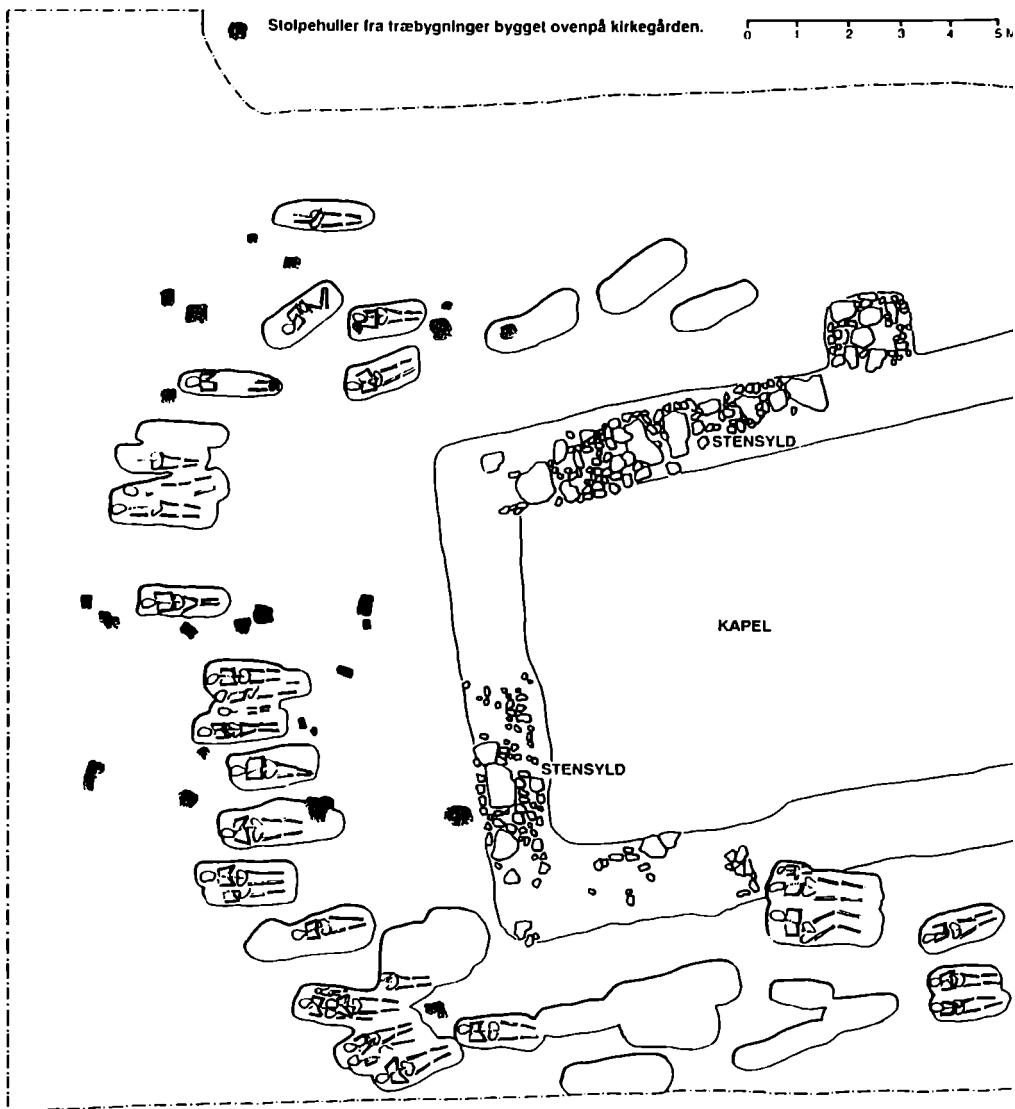

Fig. 2: Dele af Stubbekobing Skt. Jorgensgårds kapel og kirkegård.

og beskrevet. Et enkelt skelet blev tegnet på stedet (tegner: Niels Levinsen, Falsters Minder, 1994), se fig. th.

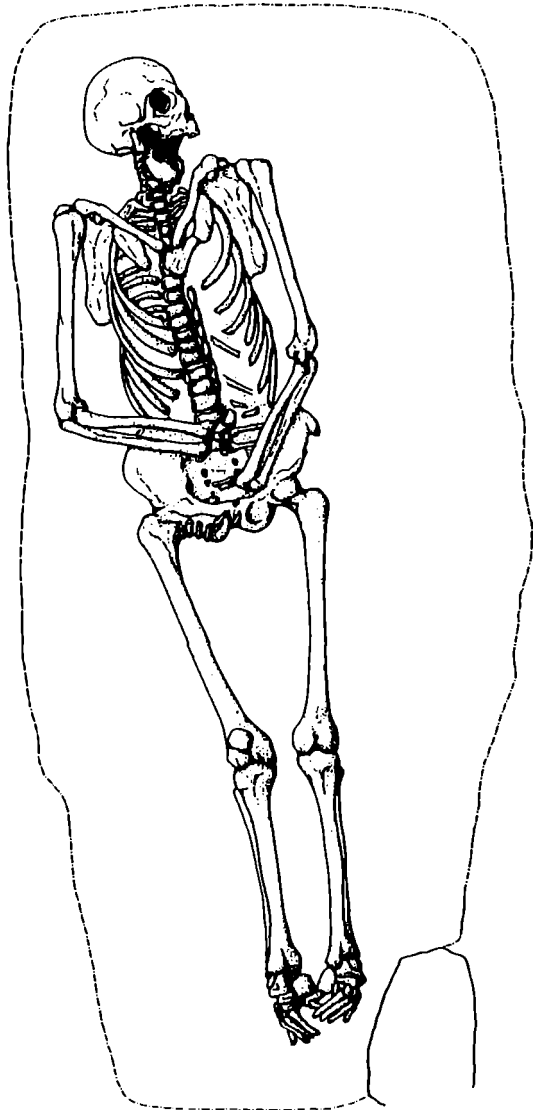
Kirkegårdens afgrænsning

Mod vest er kirkegården gennemskåret af Stubbekøbinghallen. Ind mod denne fandtes ikke spor efter en afgrænsning af kirkegården, der *kan* have strakt sig ind under bygningen.

Mod syd er der afgravet i forbindelse med anlæg af stadionområdet på det tidligere engområde. I denne forbindelse er eventuelle spor efter afgrænsningen mod syd forsvundet.

Mod nord afgrænses området af Gl.Landevej, den gamle udfaldsvej fra købstaden mod vest i forlængelse af Vestergade, den ene af de to middelalderlige hovedstrøg i Stubbekøbing.

Mellem de i 1994 undersøgte gravlæggelser og den asfalterede vej har nedgravninger til forsyningsledninger ødelagt alle iagttagelsesmuligheder. Der er således intet, der kan af- eller bekræfte,

om Gl. Landevej har været den oprindelige nordgrænse for kirkegården.

Mod øst danner en lille lavning i terrænet, med et nu rørlagt vandløb, en naturlig topografisk afgrænsning. Desværre er østkanten af den højning, kirkegården har været anlagt på, bevokset med store træer, hvis rødder umuliggør iagttagelse af spor efter en afgrænsning af den middelalderlige kirkegård i form af en grøft, en mur, et hegn eller lignende. Kun på en kort strækning i den østlige del af kirkegårdsområdet skønnedes der under udgravningen at være mulighed for at gøre iagttagelser af en eventuel afgrænsning. Her kunne der registreres spor efter en grøft med en ældre rørføring for vandløbet i lavningen mellem den gamle Stubbekøbing købstad og kirkegården. Den tidligere rørføring af vandløbet kunne være genbrug af en gammel grøft, der kan repræsentere kirkegårdens fysiske afgrænsning, men det kan hverken påvises eller afkræftes.

Kapellet

Kapellet har været funderet på store kampesten nedgravet i en fundamentsgrøft, en såkaldt stensyld. En del af fundamentet er i dag bevaret under parkeringspladsen ved Stubbekøbinghallen. Kapellet er blevet revet ned senest i 1600-tallet, idet bygningen ikke er afsat på de tidlige byprospekter fra slutningen af århundredet. På tomten fandtes i 1994 fragmenter af byggematerialer fra bygningen. En del af murene har været opbygget af tegl, holdt sammen med mørtel. Kapellet har tilsyneladende haft tegltag og teglklinker på gulvet. Skt. Anna Kapellet ved Stubbekøbing kirke er bygget af netop tilsvarende materialer.

Begravelsesform

I følge bevarede beskrivelser af begravelsesritualer fra middelalderen skulle den døde lægges udstrakt på ryggen med hovedet i vest, så den døde på opstandelsens dag ville kunne rejse sig og se Herrens komme fra øst. Indsvøbt eller indsyet i ligklæde blev den døde lagt i graven med eller uden kiste.

Ved Stubbekøbinghallen fandtes kistenagler af jern i seks af gravnedgravningerne som vidnesbyrd om kistebegravelser. Det var ikke i noget tilfælde muligt at erkende kistespor. Udover gravnedgravningerne med kistenagler, var nedgravningen dog i tolv tilfælde af en sådan karakter, at den højst sandsynligt har rummet en form for kiste.

I syv tilfælde fulgte nedgravningen skelettet så snævert, at der ikke var levnet plads til en kiste.

I to tilfælde blev der fundet en bronzemalle ved skelettets ene skulder. Mallen kan tolkes som et lukketøj til et ligklæde.

Under udgravningen af den middelalderlige kirkegård kunne det se ud, som om der var begravet flere personer i samme grav. Det skyldes, som på en kirkegård i dag, at der også i middelalderen blev foretaget begravelser igen og igen på samme sted med års mellemrum.

Skeletterne

Det hjemtagne skeletmateriale udgøres af ialt 50 opsamlinger af knogler fra mindst 45 individer, heraf bestod de 30 opsamlinger af mere eller mindre hele skeletter. Knogleopsamlingerne er foretaget inden for 29 forskellige nedgravninger til grave.

Ud fra den foreløbige foretagne køns- og aldersbestemmelse er der tretten børn og unge under den kønsmodne alder, femten voksne mænd mellem 20 og 50 år, samt tretten voksne kvinder mellem 20 og 60 år. Desuden er der mindst fem voksne og et ungt individ repræsenteret i knoglematerialet.

Siden udgravningen er knoglerne blevet gjort klar til en egentlig antropologisk analyse. De er blevet vasket og en del af knoglerne er fotograferet i rengjort tilstand.

Andre kirkegårdsudgravninger fra middelalderen har vist, at den typiske placering af de gravlagtes arme ændredes i løbet af middelalderen. I 11-1200-tallet blev de fleste gravlagt med armene og hænderne ned langs kroppen. Derefter blev hænderne lagt ind over kroppen ved bækkenet, senere ved livet og endelig

med hænderne på skuldrene. I 14-1500-tallet blev den døde således som regel placeret med armene tværs over livet eller over kors over brystet.

Ved Stubbekøbinghallen kunne skeletternes armstillinger registreres i 27 tilfælde. Alle skeletterne lå i udstrakt rygleje med hovedet mod vest og armene lagt ind over kroppen. I nogle få tilfælde var armstillingen asymmetrisk, måske fordi selve kroppen har været deform.

Tre døde er lagt med armene ind over kroppen ved bækkenet, otte med armene på tværs over kroppen midt på livet, og tretten døde er lagt med armene over kors på brystet (se illustrationen på Årsskriftets omslag).

Er den fundne middelalderlige kirkegård Stubbekøbing Skt. Jørgensgård? - Stubbekøbing i middelalderen.

Stubbekøbings anlæggelsesår er ukendt. Stubbekøbing kirkes ældste dele stammer fra ca. 1180. Ved arkæologiske undersøgelser er der ikke fundet materiale, der er ældre end 1200-årene. De ældste skriftlige henvisninger til byen er en omtale af byen i Stadsbogen for Wismar i 1282. I 1289 ødelægges og afbrændes Stubbekøbing af den fredløse Marsk Stig og hans mænd.

De ældste, bevarede købstadsrettigheder er fra 1354, hvor Valdemar Atterdag stadfæster Stubbekøbings rettigheder på Nykøbing Slot. Den ældste kendte udgave af Stubbekøbings byvåben stammer fra et brev dateret 18. juli 1367.

De ældste arkæologiske vidnesbyrd fra nyere tid viser tilbage til 1300-tallet. Dog indkom til Kunstskammeret, tilbage i 1701, en pung med mønter fundet i Stubbekøbing. Dette fund skal antagelig dateres tilbage for 1241.

Udover Stubbekøbing kirke nævnes to middelalderlige kapeller i de skriftlige kilder, dels Skt. Jørgen (spedalskhedshospital), dels Skt. Gertrud (eventuelt med herbergs- eller hospitalsfunk-

tion). Kommende ekspertundersøgelser af skeletmaterialet må afgøre om det er det ene eller det andet kapel, der fandtes ved Stubbekøbinghallen i 1994.

Umiddelbart antyder beliggenheden og de deformede knogler, at det må være spedalskhedshospitalet, der nu er delvist undersøgt. Skt.Jørgensgårdene blev anbragt uden for byerne på grund af smittefaren. De anlagdes ved byernes indfaldsveje, hvor de spedalske kunne tigge af de vejfarende. En afbildning fra slutningen af middelalderen viser, hvordan Skt.Jørgen i København lå ved udfaldsvejen langs sundet uden for købstaden med kirken med den kamtakke gavl. Fuldstændigt på samme måde som kirkegården ved Stubbekøbinghallen ligger ved Gl.Landevej langs Grønsund uden for den gamle Stubbekøbing købstad.

Skt.Jørgen i Stubbekøbing er nævnt tre gange i skriftlige kilder. Første gang er i 1481 hvor formand, brødre og søstre kvitterede for modtagelsen af en gave og beseglede kvitteringen med "vort klostres indsegl". Skt.Jørgen er desuden betænkt i testamenter fra 1486 og 1505.

Skt.Jørgensgården i Stubbekøbing har været spedalskhedshospital for hele Falster. De nærmeste spedalskhedshospitaler lå ved Maribo på Lolland, i Spejlby på Møn og i Vordingborg på Sjælland.

Note: Anna-Elisabeth Jensen er arkæolog og museumsinspektør på Falt-sers Minder-museet i Nykøbing F.

Sagen om Falkerslev Østre gadekær

Vibeke Ravn Mortensen

Begrebet "Nærdemokrati" var et ord, der ikke stod at læse i noget leksikon anno 1899. Alligevel var der i de gamle sogne netop mulighed for, at sætte sit præg på udviklingen i sit sogn, hvilket følgende beretning vil anskueliggøre:

Den 4.oktober 1899 indsender gårdejer H.P.Hare, Falkerslev på flere beboeres vegne en klage til sognerådet i Horbelev-Falkerslev kommune vedrørende sikkerheden ved at færdes på Falkerslevvejen mod øst - forbi det ØSTRE gadekær. Man ønsker at der opsættes en dossering, "så kanten af vejen ikke skrider ned".

Sognerådet tager punktet op og beslutter "at lade nogle birke-træer plante med 3 alens mellemrum", men finder ikke anledning til at sætte nogen dossering. Endvidere besluttes det at plante birketræer ved samtlige kommunens gadekær.

Denne beslutning lader de gode beboere i Falkerslev sig dog ikke nøje med, men skriver allerede måneden efter til Horbelev-Falkerslev sogneråd følgende:

"Man anser ikke plantning af birketræer ved det østre gadekær at være forsvarlig, men **fordrer** et forsvarligt rækværk." Man vil gå videre med klagen.

Sognerådet drøfter sagen, og man enes om at udsætte plantning af birketræer ved samtlige gadekær. Og -- "man finder ikke anledning til at forandre den engang tagne beslutning med hensyn til rækværket."

Nu er fronterne trukket op, beboerne meddeler sognerådet, at man har indsendt en klage over sognerådet til Maribo amtsråd. Formanden for sognerådet skriver nu til amtsrådet for at forklare rådets beslutning. Det sker den 15.januar 1900.

“Da her såvidt sognerådet bekendt aldrig tidligere er fremkommet nogen klager over, at det skulle være forbundet med nogen særlig fare at passere vejen forbi det nævnte gadekær, og det ser derfor unægteligt noget mærkeligt ud, at det nu på een gang er blevet forbundet med fare at passere det nuværende sted, det synes næsten som ovennævnte klage er fremkommet af ganske andre årsager end for at forebygge ulykkestilfælde.”

“Vejens retning er ikke i mindste måde forandret i umindelige tider og der kan i mangfoldige år ikke påvises eet eneste ulykkestilfælde. Der har ikke været truffet andre foranstaltninger end at sætte kalkede sten ved vejen.”

“Når derfor nu sognerådet tilbyder at plante birketræer, mente man at det ville berolige klageren, men det ser jo ud til, at han gik ud fra den forudsætning, at den nuværende slægt ikke kan finde ud af at befærde en vej, uden der skal træffes særlige foranstaltninger.”

Skrivelsen slutter med at fortælle om en drukneulykke i gadekæret, “hvor et barn har været overladt til sig selv, og man mener det må blive forældrenes sag, og ikke sognerådets, at drage omsorg for at forebygge lignende ulykkestilfælde.”

Denne determinante attitude fra sognerådet ser ikke ud til at have været positiv, for den 13.marts 1900 beordrer stiftamtet nu at opsætte et rækværk ved Falkerslev østre gadekær langs hele kærrets længde mod syd.

Og sognerådet må bide nederlaget i sig og beslutter nu, at lade J.Pedersen og N.P.Nielsen påtage sig at levere egepæle af 2½ alens længde og 6 tommers tykkelse til en pris af 80 øre stykket. J.Houmann og P.Rasmussen udnævnes til at købe granrafter til ståer (støtter).

Således synes sagen at være afsluttet, men gadekærstvisten fortsætter! I juni måned samme år modtager sognerådet atter en klage fra de utilfredse beboere i Falkerslev.

Gårdejer Hare, der åbenbart har påtaget sig rollen som talsmand, beklager sig nu over, at der er opsat **for meget ræk-**

værk, idet sognerådet har opsat indhegninger for begge nedkørsler til gadekæret. Hare & Co. forlanger at få disse indhegninger fjernet.

Sognerådet giver ikke op i kampen med de genstridige Falkerslevianere, men svarer, at man gerne vil fjerne bommene ved nedkørslerne, men samtidig understreges det, at beboerne ikke må bruge gadekæret til kreaturvanding!

Formanden skriver nu til Maribo Amtsråd, tonen er nu skærpet i gadekærs-krigen og angsten for at "sognerødderne" skal tabe ansigt skinner nu tydeligt igennem:

"I anledning af forelagte klage over, at herv. sogneråd ikke alene har **tilladt** sig at efterkomme Amtsrådets pålæg om at sætte rækværk, men også har ladet begge kærrets nedkørsler indhegne, skal man tillade sig at anføre, at med hensyn til indhegningen af kærrets vestre side, da er dette gjort, fordi man fandt, at når der ikke var rækværk for begge ender, så kunne det ikke nytte stort at sætte et sådant ved siden.

Sognerådet har intet imod at borttage rækværket og bommene, hvis amtsrådet finder disse unødvendige, men må, da det påhviler sognerådet at skaffe tilstrækkelig og tjenlig vand til sprøjternes forsyning i ildebrandstilfælde, indstille, at der fra amtsrådets side måtte blive gjort beboerne, især H.P.Hare, der benytter kæret til kreaturvanding, pålæg om, **ikke** at benytte kæret i fremtiden.

Kæret blev sidste sommer tørt, så det ikke kunne opfylde sin bestemmelse som branddam."

"Når sognerådet **ikke**, i stedet for at sætte rækværk ved kærrets ender, har anmodet H.P.Hare om at ophøre med sin kreaturvanding, da er dette begrundet i, at han er en person, med hvem man ønsker at have så lidt som muligt at bestille, fordi man af erfaring ved, at han ikke vil rette sig efter rådets pålæg!"

De højere myndigheder i amtsrådet synes at være på beboernes side i gadekærfejden, for man anmoder nu sognerådet om at fjerne bommene ved nedkørslerne.

Men - endnu engang slås der et slag i sognerådet: man indanker sagen for justitsministeriet, da man i Horbelev-Falkerslev sogneråd mener, at gadekæret som branddam må have den højeste prioritet.

Den 16. november 1900 kommer så det endelige nederlag:

“Justitsministeriet meddeler, at det ligger udenfor dettes område at afgøre om Falkerslevs branddam må benyttes til kreaturvanding.”

Og så den terminale beslutning i gadekærfejden:

“SOGNERÅDET TAGER JUSTITSMINISTERIETS SKRIVELSE TIL EFTERRETNING.”

Således fungerede nærdemokratiet i hine tider, da ordet endnu ikke var opfundet!!

Kilder:

Horbelev kommunes forhandlingsprotokol, 1890 - 1900

Horbelev kommunes kopibog/ forstanderskab 1862 - 1901

Note: Vibeke Ravn Mortensen, Særslev, er medlem af Arkivets arbejdsgruppe og en hyppig skribent i Årsskriftet.

Blæsebjerg Mølle

Valdemar Hugge

I 1813, medens godsejer Stampe, Skørninge, også ejede Blæsebjerggården, lod han lige syd for denne opføre den første hollandske vindmølle på Falster. Blæsebjerggård med mølle blev senere solgt til proprietær Poul Abraham Lehn Edinger. Møllen forpagtedes 1853 af Johan Adrian Schade. I 1866 brændte møllen, og Edinger lod den nu opføre på den 12 tdr. land store ejendom, som i flere generationer havde været i familien Schades eje. Så kom møllen altså til at stå lige nord for Lillebrændevejens udmunding i landevejen ved Blæsebjerg.

I 1876 købte Johan Adrian Schade møllen for 30.000 kr. I 1890 overtog Schades svigersøn Frederik Vilhelm Kappel møllen for 33.000 kr + 4.400 kr. for løsøret.

Ved branden først på året 1931 brændte selve møllen, der stod på den midterste del af bygningen. Den vestlige del blev så ødelagt, at den måtte rives ned, men blev genopført i samme mål og indrettet til bageri. Den store mølle var der slet ikke tale om at genopføre. Der blev indrettet eldrevet mølleri på det gamle mølleloft. Dette, samt bageriet, var i brug til 1947. Da havde der været bagt brød der siden 1905. I 1947 overtog Harald Kappel ejendommen. Han slog sig i stedet for på frugtavl, og det videreførtes da sønnen Kjeld Kappel tog over i 1960. Ejendommen har således været i familiens eje i over 200 år. Og over porten mod syd stadig Edingers initialer samt årstallet 1866.

Jeg kan selvfølgelig ikke huske den første mølle fra 1813. Det er fortalt mig, at en husmandskone i Lillebrænde en morgenstud råbte til sin mand: "Kan du se møllen, Morten, for jeg kan dølen brænne ingen mølle se?" - Det kunne Morten heller ikke, for møllen var brændt om natten!

Men jeg kan huske den sidste, og jeg kan huske den brændte. Det var først på eftermiddagen. En legekammerat Erik og jeg

stod her ude på vejen og så på det mægtige bål. Min far kom ud og sagde: "Det er ligegodt fælt at møllen brænder!" "Ja," sagde Erik, der på det tidspunkt var 6 år, "Så kan vi ikke få noget mad." - "Jo, grød kan vi da få." - "Jaaaa----."

Blæsebjerg Mølle, ukendt årstal

Det stod jo som et sikkert livstegn i Eriks hjerne, at en gang om ugen kom brødvognen fra Blæsebjerg mølle og forsynede os med dejligt, friskbagt brød. Nå, bageriet og brødforretningen med brødtur blev jo som sagt genoprettet. Under genopbygningen blev brødet leveret fra Skovby mølle, idet der på det tidspunkt var en familiemæssig forbindelse de to møller imellem.

Men hele sognets stolthed, den store, flotte hollandske mølle, var ikke mere.

For det var jo en stor majestæt. Med de fire lofter og to kværne på hver af de tre lofter og valseværk på det øverste, foruden maskiner til sigtning og sortering af melet, eftersom hvad det skulle bruges til. Og allerøverst den af vinden selvdrejende møllehat, så vingerne altid stillede lige mod vinden, som derfor udnyttedes i al sin kraft til at dreje den mægtige egeaksel hvorpå vingerne udvendigt var befæstede, og hvorpå - inde i selve møllehatten - det store hjul som drev hele mølleriet var fastspændt. Nogle få møllersvende i ungdommens vår, og uden højdeskræk, har prøvet, når møllen stod i "saks", at kravle op ad møllevingernes tremmer for at nyde udsigten. Hvis højdepunktet da pegede mod øst, var det muligt at se ned i Stege by.

Lærer Henriksen skrev i avisen i februar 1931 følgende minde-skrift om Blæsebjerg mølle:

"ENHVER BLOT NOGENLUNDE BEREJST MAND ELLER KVINDE KENDTE BLÆSEBJERG MOLLE, FRA HVIS OMGANG OG LOFTER MANGE MED GLÆDE HAR SET UD OVER DET SMILENDE SUND MELLEM FALSTERS KYST OG OERNE FARO, BOGO OG MØN. DEN VAR KENDT AF SOMANDEN, DER MED SEJL ELLER DAMP GIK GENNEM GRONSUND, KENDT AF ALLE SOM FÆRDEDES PÅ NORDFALSTER, KENDT AF LANDSBYBØRNENE, DER SANG OM DEN:

"FREMMEDE FOLK, DER AF VEJEN FØR
SER EN MOLLE HOJT I NORD."

NU STÅR DEN SOM ET FORKULLET SKELET PÅ DEN PLADS, HVOR DEN I 65 ÅR HAR VÆRET ET STOLT MÆRKE PÅ NORDFALSTER. REJSES DEN IGEN? MÅSKE, HVEM VED? MEN DEN KOMMER NÆPPE IGEN I SAMME SKIKKELSE. TIDEN KRÆVER NOGET ANDET. MEN VI, SOM KENDTE DEN SÅ GODT, OG SOM SÅ MANGE GANGE HAVDE GLÆDET OS VED DENS MAJESTÆTISKE STORHED, VIL SAVNE DEN I LANDSKABET."

Note: Valdemar Hugge er tidl. gårdejer og bosat i Lillebrænde.

Flystyrtet i Corselitze Østerskov som jeg oplevede det

Hans Anker Nielsen & Knud Rasmussen

Hans Anker Nielsen erindrer:

Den 17. januar 1949 kl.ca. 21,15 sad vi og hyggede os i huset på Stubbehage i Østerskoven.

Petroleumslampen sendte sit lidt søvnige lys ud i stuen, og ilden buldrede hyggeligt i kakkellovnen. Jeg var i færd med at bringe orden i et antal fotos, som længe havde ventet på en plads i albummet.

Pludselig blev roen forstyrret af motorstøj fra et luftfartøj ude over havet. Da det var usædvanligt lavt nede, gik vi ud for evt. at se maskinen, som strøg forbi i sydlig retning.

“Den har ikke meget luft under vingerne - men OK, han må vel vide, hvad han gør” tænkte jeg. I samme nu blev motorerne speeded kraftigt op, der lød en uhyggelig bragen af sønderbrudte materialer, derpå stilhed. Vi var ikke i tvivl om, at der var sket en ulykke.

Jeg fik hurtigt fat i lommelygte og frakke - regnede gjorde det, og mørkt var det også. Jeg løb så ad den smalle sti, der fører fra Stubbehage mod Hesnæs. “Der er nok allerede folk ved maskinen” tænkte jeg, idet jeg gik ud fra, at styrtet var sket meget nærmere Hesnæs. Det skulle imidlertid vise sig, at jeg var den første på stedet. Da jeg havde løbet 3-400 m. kunne jeg, i lygteskæret, se hvide mærker på træerne hvor barken var skrabet af, flere grene var brækket af og et par ret tykke træer knækket. Ikke langt fra stien lå flyets afbrækkede hale, længere inde resten af maskinen. Der var en kraftig stank af benzin. “Bare der ikke udbryder brand” tænkte jeg da jeg nærmede mig. Jeg kunne høre lyd som af mumlende stemmer.

“Åh, heldigvis er de levende” var min tanke. Nået helt hen til vraget opdagede jeg imidlertid, at lyden stammede fra en mand, der lå på jorden. Han klagede sig, men var ikke ved bevidsthed og reagerede ikke da jeg skubbede et par sædehynder ind under ham. En anden mand lå lidt derfra, med hovedet mod en af motorerne - han kunne ikke hjælpes!

Jeg havde nu kun eet at gøre: hente hjælp hurtigst muligt.

Nærmeste beboelse var skovridergården i Hesnæs.

En forstelev åbnede døren på min banken, hvorefter skovri-der Smith kom tilstede. Det viste sig, at der var vanskelig-heder med telefonforbindelsen, så eleven måtte i byen for at tilkalde læge, ambulance mv. Smith og jeg hastede derefter ad stien tilbage til vraget.

Her var alt heldigvis uforandret. Jeg var ellers betænkelig ved at efterlade den tilskadekomne alene, medens jeg løb ef-ter hjælp. Hvis han kom til bevidsthed og i sin fortumlede tilstand bevægede sig bort fra vraget, kunne det i det tætte mørke blive vanskeligt at finde ham igen. Men, hvad andet kunne jeg gøre?

Manden lå stadigvæk og mumlede. Et par ord lød som tyske, og på spørgsmålet om han var tysker, svarede han “Nej, jeg er Hollænder.” Derefter spurgte han, om han var i Tyskland. Da han fik svaret, at det var Danmark, udbød han: “Gudskelov! Hos mine venner i Danmark!”

Imidlertid ankom redningsmandskabet og læge Knud Ras-mussen, Horbelev, som straks tog sig af den tilskadekomne. En tredie person, som lå længere borte, blev først fundet da folkene med nødbelysningen kom tilstede. Denne mand var også dræbt på stedet. Da de opkørte sideveje umuliggjorde bilkørsel, måtte de forulykkede bæres på bårer til ambulancerne - en strækning på ca. ½ km.

Politiet kom også tilstede. De tog vare på en del breve, som lå i den delvist knuste kabine.

Senere blev det oplyst, at den overlevende var den hollandske arbejderfører Koos Vorrink, som havde været på vej til Norge for vigtige forhandlinger.

De dræbte besætningsmedlemmer var, ifølge Stubbekøbing Avis fra d.18. januar 1949, maskinens fører, den hollandske pilot de Song og den polskfødte telegrafist Prowita (bemærk stavemåden).

Avisen må åbenbart have fået forkerte oplysninger angående de to besætningsmedlemmer, som det vil fremgå af det følgende:

I juni 1990 modtog jeg, noget overraskende, et brev afsendt fra det daværende Tjekkoslaviet, fra byen Brno. Det var underskrevet Zdeněk Protiva (bemærk igen stavemåden).

Protiva skriver, at han er søn af den pilot, som mistede livet ved flystyrtet på Falster d. 17. januar 1949. Han skriver endvidere, at han agter at foretage en rejse til Falster i årets løb, og gerne vil træffe os. Vor adresse har han fået gennem borgmesteren i Stubbekøbing.

Jeg svarede, at han var velkommen, og at jeg gerne ville vise ham ulykkesstedet, dog måtte vi aftale et tidspunkt for mødet, da vi i løbet af sommeren ville være bortrejst på ferie. Herefter hørte vi ikke mere før vi i september 1992, netop hjemkommet fra ferierejse, modtog en hilsen fra ham gennem vor nabo, som da havde vist ham stedet hvor hans fader omkom. Den 20. maj 1994 kom han, under en forretningsrejse, på et kort, uanmeldt besøg og endelig lykkedes det os at træffes. Han ytrede ønske om, muligvis, at få opsat en mindeplade for sin fader i skoven. Man må vel af ovenstående gå ud fra, at Protiva var piloten, ifølge sønnens omtale af ham.

Koos Vorrink besøgte os efter hospitalsopholdet i Nykøbing F. Han takkede for hjælpen og overrakte en bog med smukke fotos af hollandske landskaber. Forrest i bogen stod:

“Zur Erinnerung am 17. Januar 1949. Nyk.F. 9. Juni 1949

Koos Vorrink.

Dette er, i store træk, hvad jeg efter så mange år husker om den tragiske hændelse i januar 1949.

Knud Rasmussen erindrer:

Selv om det nu snart er 50 år siden, har den barske vinteraften januar 1949, brændt sig fast i erindringen. Der er sikkert en hel del, der endnu husker noget om begivenheden, der jo dengang fik en bred omtale med mange dramatiske enkeltheder i tekst og billeder - et udvalg af avisudklip fra dagen og tiden derefter findes nu på Stubbekøbing Lokalhistoriske Arkiv.

Man har nu ment, at tiden var inde til at supplere dette materiale med et ord fra os, der direkte blev inddraget i redningsaktionen.

Som den første, der kom tilstede, har Hans Anker Nielsen ovenfor givet et levende billede af sin oplevelse af aftenen. Når man ved hvor vigtigt, og svært, det er at handle fornuftigt i de første minutter efter en ulykke, har vi her et eksempel på en modig og perfekt indsats, der har været helt afgørende for det videre forløb.

Den 17.januar blev jeg kl. 21.55 kaldt til Hesnæs Skovridergård, hvis telefon åbenbart var afbrudt, så alarmen kom fra savværket og lød på at “at et fly var styrtet ned og at ihvertfald een person var i live.” Da der ikke var tilkaldt anden hjælp, alarmerede jeg Zonen i Nykøbing. Jeg mener selv at

have været ved skovridergården højst 10 minutter senere, og efter yderligere 5 minutter var skovrider Smith og jeg fremme ved ulykkesstedet hvor vi traf Hans A. Nielsen.

Ved siden af resterne af maskinen lå den overlevende på ryggen på jorden, og jeg bemærkede at Hans A. Nielsen forsigtigt havde fået anbragt et par hynder fra flyet under den tilskadekomne, der yderligere var anbragt i rimelig læ for vind og vejr, idet kulde, kraftig blæst og regn var ekstra belastende. Iøvrigt havde vi kun et par lommelygter at orientere os med i mørket.

I resterne af maskinen (i førersædet ?) sad en anden person fastspændt og foroverbøjet med hovedet hvilende på jorden, indsvøbt i den halvt afrevne jakke. Efter at have konstateret at denne sidste person ikke var i live, koncentrerede jeg mig om den sårede.

Han klagede over stærke smerter i bryst, ryg og navnlig begge ben. Han var stærkt chokeret, kun delvis ved bevidsthed, ingen tegn til ydre blødninger eller hovedtraumer, tilsyneladende ude af stand til at bevæge benene og vistnok også begge arme. Puls kraftig, regelmæssig, ca.60; pupiller dilaterede. Min foreløbige diagnose var herefter, foruden choktilstanden, sandsynligvis brud på rygsøjlelens lændedel samt brud på venstre ben. Han fik derefter 1½ ml. Tetrapon i højre underarm.

I ventetiden på ca. 20 minutter til redningsmandskabet ankom indskrænkede jeg mig til at søge at aflede hans tanker. Han var ikke i stand til at huske noget om ulykken, men var iøvrigt klaret mere op, huskede sit navn og rejsens mål. Vi talte om løst og fast, uden der dog fremkom oplysninger angående ulykken, muligvis dog en usikker bemærkning om at man havde "søgt og søgt" - (efter landingsplads?). Endvidere udtrykte han gentagne gange sin taknemmelighed over at være faldet mellem venner.

Da redningsmandskabet kom, måtte man efterlade ambulancer og redningsvogn næsten 1 km. fra ulykkesstedet på grund af de opblødte og ufremkommelige skovveje, så man til fods måtte bære bårer og øvrigt grej det sidste besværlige stykke vej ud til flyvraget, og så fulgte omsider den endelige båretransport med den sårede gennem det meget ujævne terræn.

Først på dette tidspunkt fik vi bud om, at man havde fundet endnu en person et stykke fra vraget, men at man med sikkerhed kunne sige, at han ikke var i live.

Ovenstående beskrivelse af min oplevelse kan muligvis indeholde enkelte erindringsforskydninger. Den er baseret på dels hukommelse, dels på en skriftlig erklæring som luftfartsmyndighederne udbad sig få dage efter ulykken.

Også jeg modtog i 1949 en hilsen fra Koos Vorrink, ledsaget af en smuk bog om Holland med dedikation. Endvidere kort efter ulykken et takkebrev fra den hollandske ambassadør i Danmark samt brev fra den omkomne pilots søn i Tjekkoslavakiet.

Note: Hans Anker Nielsen var skovarbejder i Osterskoven. bor nu i Stubbekøbing. Knud Rasmussen var læge i Horbelev. er nu pensioneret og bor stadig i den gamle lægebolig i Horbelev. og er desuden medlem af arkivets arbejdsgruppe.

Stubbekøbing Amatør Bokse Klub

SABK, 1959 - 1964

Frank Ekholm

SABK har, så vidt jeg ved, sin første epoke i 1938-39, hvor min far Flemming Andersen m.fl. startede klubben. Det blev imidlertid til en kort periode på grund af krigen, ligesom 2.epoke engang i 40'rne også blev relativ kortvarig. Helt nøjagtig hvor mange år disse to epoker udgjorde, er jeg ikke klar over, men jeg ved, at min far begge gange var involveret, og nærmere detaljer er beskrevet i en protokol, som Lokalhistorisk Arkiv i Stubbekøbing engang har fået af min far.

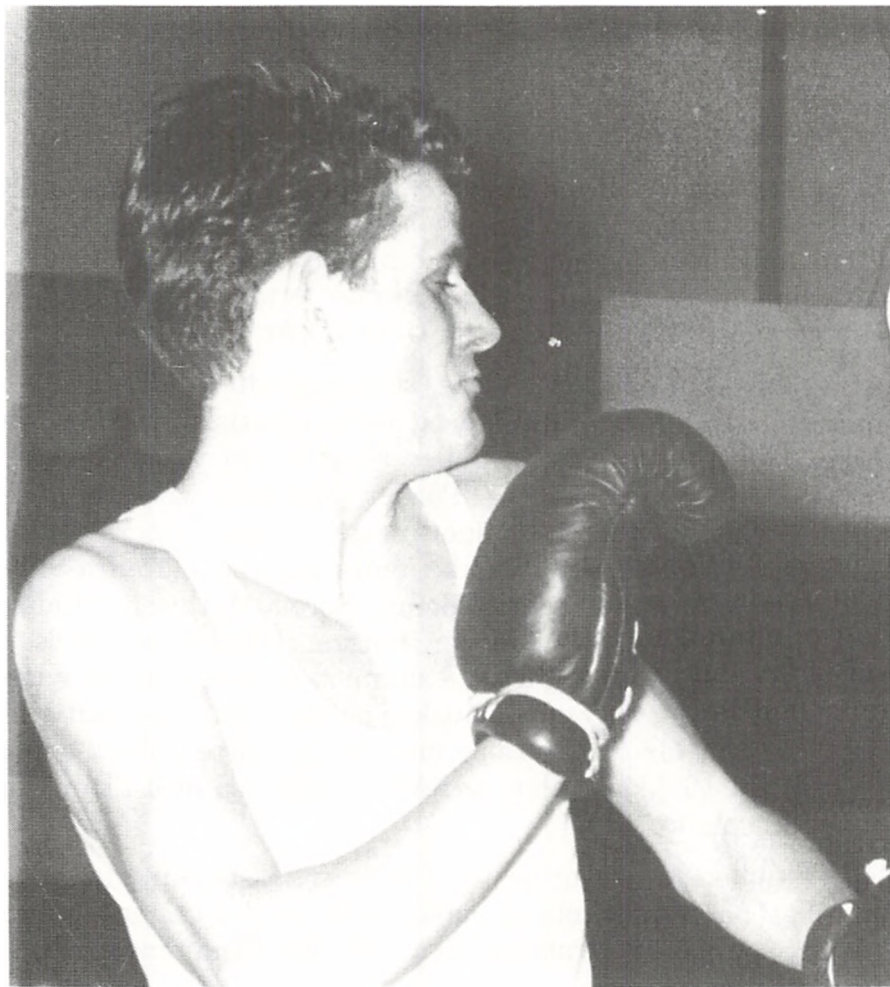
Da jeg var ganske lille oplevede jeg min far i en boksekamp på det daværende Freys Hotel - som siden var rammen om SABK's stævner - og her "heppede" jeg på min far. Det må have været i slutningen af 40'rne. Senere har min far fortalt, at han har bokset omkring 30 kampe fra sit 19. til sit 30. år.

Det jeg husker bedst er 3.epoke, som begyndte i 1959. Det var det år hvor Ingemar Johansson og den sympatiske amerikanske bokser Floyd Patterson tre gange boksede om verdensmesterskabet i sværvægtsboksning. På det tidspunkt var min ældre broder Frits Andersen - kaldet Lasse - blevet interesseret i boksning sammen med en række andre unge og ældre fra Stubbekøbing. Lad mig nævne i flæng: Søren Mathisen, Hilding Sarka, Lorentz Larsen, Børge Jensen, Hans Chr. Nielsen, Svend Åge Christiansen. Disse - sammen med flere andre ivrige unge, som jeg desværre ikke husker navnene på - bad indtil flere gange min far om at være med til at starte bokseklubben igen. Til sidst lykkedes det, og SABK genopstod med Flemming Andersen som formand.

Bokseklubbens hverdag bestod i hård fysisk træning to gange ugentligt på Stubbekøbing skole, både med sjipling, styrketræning og handsketræning. Her var det Flemming, der var

indpisker. Yderligere blev træningen suppleret med daglige løbeture. En god kondition var, også dengang, en nødvendighed for at kunne "stå distancen" sammen med en fair indstilling, god koncentration og tålmodighed, for at kunne udøve "the noble art of selfdefence".

Det første stævne, jeg husker, var begyndermesterskaberne i Vordingborg, hvor den nystartede klub havde hele 5 mand med. Alle gjorde en fornem figur og min broder blev dengang mester i fluevægt.

Senere fulgte talrige stævner med SABK's deltagelse i Nykøbing F., Nakskov, Præstø, Næstved, Ringsted, Vordingborg, Hillerød, Odense, København m.fl. - Jo, vi blev inviteret langt omkring!

Jeg har gennemgået mine udklipsbøger for at få inspiration til dette indlæg, og bl.a. fremgår det, at den nystartede klub havde debutstævne den 17/4 1960 og overskrifterne i aviserne lød: "Fin, fin boksning ved SABK's debutstævne". En anden overskrift lød: "Stubbekøbingbokser fik et fortjent kæmpebifald". Det drejede sig om Hans Chr. Nielsen som besejrede den daværende landsholdsbokser og nybagte Danmarksmester. Det må siges at være noget af en præstation - hvilket Ny Dag gav ham "Ugens Mascot" for.

En tredje overskrift: "Frank Andersen boksede sin hidtil bedste kamp - men tabte". Og det var i grunden ikke så galt, for det var ved DM for juniorer i Odense, hvor jeg mødte Kjeld Krogh fra "Jyden Ålborg" - en bror til den legendariske europamester Børge Krogh.

Et forsidebillede i Politiken er det også blevet til, nemlig dengang jeg af SABU blev udtaget til et stævne mellem Sjælland og Skåne. Billedet viser desværre en situation hvor jeg "tager tælling".

Boksning fik i det hele taget megen omtale i avisen dengang - både i Folketidende og i Ny Dag, med lokal omtale på sportssiderne. Dagbladet BT var engang på besøg i Stubbekøbing for at omtale den nystartede bokseklub.

I det foromtalte store træningsarbejde havde vi også for en uge fornøjelsen af, at selveste bokserigstræneren Jens Christensen var på besøg, og han var med til at give inspiration til boksporten - både dommere, bokserer og trænere.

Generelt set var den 3.epoke en spændende tid, og der var mange dygtige, ihærdige og engagerede unge mennesker in-

volveret, og på et tidspunkt havde SABK ikke mindre end 20 kampboksere. Ligeledes havde SABK en aktiv bestyrelse og Flemming Andersen en aktiv kone som også dengang gav en hjælpende hånd med ved stævnerne.

Imidlertid svandt interessen mere og mere efterhånden som tiden gik, og til sidst var der blot en 3-5 tilbage i træningslokalet. Dette fandt min far og jeg var for lidt at holde liv i, og efteråret 1964 kom aldrig igang med boksning.

Tilbage er der i hvert fald minderne, og i den skrivende stund har jeg siddet med SABK's vandrepokal i hånden. Den blev uddelt til den i SABK, som havde ydet den bedste indsats ved de lokale stævner på Freys Hotel. Her kan læses:

Hans Chr. Nielsen 17/4 1960

Søren Mathisen 29/1 1961

Hans Chr. Nielsen 2/4 1961

Kjeld Jørgensen 19/11 1961

Frank Andersen 23/1 1962

Frank Andersen 22/4 1962

Kjeld Jørgensen 25/11 1962

Flemming Nielsen 20/1 1963

Willy Jensen 7/4 1963

Frank Andersen 26/1 1964

Efter omkring 35 - 36 år pudses pokalerne stadig, og engang vil Lokalhistorisk Arkiv i Stubbekøbing måske få mit materiale.

En henrettelse

Jens Larsen

For godt et par år siden blev ved en lille højtidelighed afsløret en mindesten over Falsters henrettersted på Ønslev galgebakke. Det nøjagtige sted havde i mange år været ukendt, men ved en energisk, årelang søgen lykkedes det lokalhistorikeren Gøsta Jonasson, Kraghave, at finde frem til et gammelt matrikelskort, der nøjagtigt angav stedet, og med Nr.Alslev kommunes Lokalhistoriske Forening som initiativtager og med støtte fra samme kommune kunne man den 27. oktober 1994 afsløre mindestenen, der står i den sydvestlige udkant af Boderup skov.

Flere af henrettelserne fortaber sig i fortiden, mens til gengæld andre er grundig beskrevne. Det gælder således henrettelsen den 3. august 1756 af den 17-årige Birgitte Mossin fra Gundslev præstegård. Hele denne tragiske begivenhed kan man læse om i hjemstavnsforfatterinden Helene Stranges halvdokumentariske roman "Jomfru Mossin" (1926).

Ligeledes er den sidste henrettelse på Ønslev galgebakke i 1846 af gårdmandskone Maren Bækman fra Sortsø flere steder beskrevet.

En tredje kendt henrettelse har forbindelse med "Sørslevmordet", og med Helene Strange som kilde skal i det følgende berettes om det gruopvækkende drama.

Den 4. december i 1818 skulle der være bryllup hos gårdmand Ole Clausen Skov i Sørslev. Bruden var den unge datter i huset, Margrethe eller Grethe, som hun blev kaldt til daglig. Brudgommen var avlskarlen på gården, den 28-årige Peder Andersen fra Sejstrup (Jylland). Flere dage forud var der slagtet, brygget, bagt og på alle mulige måder lavet til gilde, men den rigtige feststemning manglede. Den lille

brud, der var født den 17. maj 1802 - og altså kun 16 år - græd ustandselig, og brudgommen gik mørk og barsk omkring. I flere år havde han tjent på gården og efterhånden forstået at tilrive sig hele magten, så han efterhånden rådede med en enevældig myndighed. Såvel mod Grethe som mod hendes unge brødre var han hård og tyrannisk og ofte bankede han dem på den mest oprørende måde.

Den ene af drengene, Claus, havde han slået, så han mange år derefter havde mén deraf. Faderen, Ole Skov, var gammel og svagelig og kunne ikke stille noget op herimod, for moderen, Karen Pedersdatter Skov, havde sympati for Peder Andersen og tog ham i forsvar. Rygtet på egnen ville da også vide, at hun stod i forhold til ham.

Grethe var ikke særlig dygtig i skolen og det første år, hun gik til konfirmationsforberedelse, blev hun afvist og måtte gå om igen. Ubegavet var hun vist egentlig ikke, ja, på forskellige områder var hun helt kvik, men muligvis har forholdene i hjemmet virket hæmmende på hende og svækket hendes indlæring i skolen. Ellers fik hun, hvor hun kom frem, kun ros for sin opførsel. Men næppe var hun blevet konfirmeret, før Peder Andersen begyndte at gøre tilnærmelser til hende med det formål at blive gift med hende og dermed i tilgift at få gården.

Pigens mor, Karen Skov, støttede ham deri, men Grethe protesterede kraftigt, græd og bad mindeligt om at blive fri. Der var imidlertid ikke noget at stille op. Ved hjælp af trusler og klø af såvel moderen som karlen, måtte hun til sidst give op. Endog dagen før brylluppet bankede Peder Andersen hende, fordi hun endnu engang erklærede, at hun ikke ville gifte sig med ham, og på selve bryllupsdagen gemte hun sig i bageovnen, da hun skulle pyntes som brud. Moderen måtte trække hende ud, og under fornyede trusler og slag fik hun så endelig brudestadsen på. I kirken turde hun ikke sige Nej, og brylluppet blev derefter holdt efter planen.

Efter brylluppet flyttede forældrene ind i deres aftægtsbolig, og Peder Andersen var nu ejer og eneheriker på gården. Samtidig med ejendommen overtog han dens gamle stedsnavn og blev fra nu af benævnt Peder Skov. Han var en dygtig og driftig mand, men over alt dårlig lidt. Han blev beskyldt for at være listig og "træsk", meget forsigtig, og man så kun sjældent hans egentlige hensigter. Inderst inde nærede han kun foragt for sine medmennesker, og især foragtede og hadede han sin kone og håbede på, at hun i desperation ville forse sig, så han kunne opnå en fordelagtig skilsmisse. Ofte bankede og mishandlede han hende for lukkede vinduer og døre, men folkene kunne dog alligevel ofte høre hendes skrig ud på gaden.

I 1820 havde Grethe født en lille dreng, Anders, og i 1828 kom atter en søn, Ole Peder. Hvordan faderen var overfor sine børn, melder historien ikke noget om, men overfor moderen blev han mere og mere brutal. Med tiden blev hun både stiv og trodsig. Igennem længere tid beskyldte de gensidig hinanden for utroskab med henholdsvis gårdens piger og karle. Det er dog aldrig kommet frem, hvorvidt dette var sandt eller ej.

Men ofte var Grethe fortvivlelsen nær, og havde det ikke været for børnenes skyld, havde hun sikkert taget sit eget liv. Hun tænkte også på skilsmisse, men frygtede samtidig, at hun så skulle blive tvunget væk fra sin fødegård, og det kunne hun ikke bære at tænke på.

På gården havde de fået en karl, Ole Hansen, som havde et dårligt skudsmål, og Grethe var da også af sine brødre advaret mod ham. Men hun overhørte advarslen, og hvis hun før havde fået skyld for uret, så fik hun det ikke mere, idet hun nogen tid efter hans ankomst til gården indledte et forhold med ham.

En dag da Grethe var ved at sætte rottekrudt (arsenik) for gårdens rotter, kom Ole Hansen hen til hende og sagde, at det skulle hun hellere give Peder Skov noget af. Fra den dag af modnedes tanken i hende om at dræbe sin mand, og hver gang hun blev mishandlet, voksede den med større og større styrke.

Imidlertid var det blevet Pinse 1829. Anden Pinsedag blev hun igen slået i hovedet og på brystet, og nu følte hun at målet var fuldt. Dagen efter, da Peder Skov var kørt til Nykøbing, bagte hun pandekager, men i de 4 af kagerne blandede hun noget af rottegiften. Inden hun gik til ro, satte hun mad frem på bordet, så Peder Skov kunne spise, når han kom hjem. Foruden et fad mælk, brød og smør var der også de forgiftede pandekager.

Da manden kom hjem, begyndte han med at spise af pandekagerne, men bemærkede, at de havde en løjerlig smag, hvortil Grethe bemærkede, at det kunne hun ikke forstå, da hun havde kommet 5 æg i dem.

Efter at have spist pandekagerne og drukket noget af mælken gik Peder Skov op på et lille kammer for at sove. Han havde i de sidste år ikke delt soveværelse med sin kone. Hen på morgenstunden gik han gennem stuen og ud i gården for at kaste op. Han følte sig meget dårlig og klagede sig højlydt. Grethe, der var vågnet, tilbød at lave en kop kaffe, som hun vidste han satte meget pris på. Han svarede ja, og da hun frygtede, at han ikke havde fået tilstrækkeligt af giften, kom hun en knivspidsfuld af rottekrudtet i kaffen. Derefter gik han ud i gården, for at se, om folkene var kommet i arbejde. Men igen kastede han op og følte sig meget syg og måtte gå til sengs.

Grethe tilbød at lade hente doktoren, men det ville han ikke have. Derimod forlangte han at der skulle gå bud til apoteket efter medicin til at standse opkastningerne. Men der var

ingen lægedom for Peder Skov. Hans tilstand forværredes time for time med stærke smerter i mave og bryst, og kl.3 torsdag morgen, den 12.juni 1829 døde han 39 år gammel.

Da Grethe Skov så sin mands døds kamp fortrød hun sin gerning, hun faldt besvimet om og græd og klagede sig for de forsamlede nabokoner. Ole Hansen fortalte hun straks, at hun havde forgivet manden og det havde bragt hende på fortvivlelsens rand. Dagen efter mødtes de igen ude i stalden og Ole Hansen spurgte da Grethe om hun så ville holde sit løfte om at gifte sig med ham. Men hun bad ham have lidt tålmodighed til høsten var ovre.

Alt gik derefter sin vante gang, og ingen anede det mindste om, at Peder Skov var blevet myrdet. Ole Hansen styrede gården, men tiltog sig straks en sådan myndighed, at hun med god grund frygtede, at det blev som da Peder Skov var på gården. Derfor besluttede hun at skille sig af med ham.

Kun nødtvungen forlod Ole Hansen gården og lovede at hævne sig. I slutningen af juli anmeldte han til prokurator Dahlstrøm i Nykøbing, at Margrethe Olsdatter Skov havde givet sin mand pandekager med rottegift. Samme dag blev hun afhørt, men nægtede alt. Peder Skovs lig blev nu gravet op og obduceret, og man fandt giften i hans indvolde. Men Margrethe Skov nægtede stadig og lagde oven i købet sin hånd på Peder Skovs lig, idet hun erklærede sig uskyldig i hans død.

Men den 14.august brød hun sammen og tilstod indtil de mindste enkeltheder. Ole Hansen havde hele tiden nægtet noget forhold til Grethe Skov eller meddelagtighed i mordet, men måtte nu også gå til bekendelse.

Sagen gik sin gang og 19.marts 1830 faldt højesterets dom. For Ole Hansens vedkommende lød den på livsvarigt fængsel og "*Margrethe Olsdatter Skov af Særslev skal knibes med gloende Tænger samt afhugges Hånd og Hoved*

med Øxe og disse derefter fæstes på en Stage og Kroppen at lægges på Steile.”

Grethe Skovs ulykkelige skæbne vakte stor medfølelse hos hendes slægtninge, venner og bekendte. Man kendte de forfærdelige forhold, hun havde levet under og fandt dét som en undskyldning for, at hun havde forgivet sin mand.

Sognets beboere gjorde da også et forsøg på at få den hårde dom formildet og indsendte et bønsskrift til kongen om benådning. Det var “Allerunderdanigst forfattet af Thomas Smidt, Kancellieråd og Inspektør ved det Classenske Fideicommisses Godser i Falster” og dateret “Horbeløv sogn på Falster, den 13.Marts 1830”:

Til Kongen.

For den ulykkelige Margrethe Olsdatter af Sørslev Bye, Horbelev Sogn på Falster, der har begaaet den Misgjerning at ombringe sin Mand Peder Andersen Skov ved Gift, og hvis Dom, der ved Deres Majestæts høieste Domstol her er falden efter Lovens retfærdigste Bogstav, vove underskrevne Gaardmænd, Møller og Husmænd af Horbeløv Sogn, som deels ved Slægtskab, deels som Venner og Frænder er forbundne med den ulykkelige og hendes Familie, allerunderdanigst for Deres Majstæts mildeste og naadigste Trone at nedlægge allerunderdanigst Forbøn, at hendes Straf allerunderdanigst formildes derhen, at hende skjænkes Livet. De Grunde, der kunde tale for hendes Benaadelse, ere under Sagens Førelse for Højesteret fuldelig oplyste. For hende, den eenfoldige og forsagte, der var ulykkelig nok til at gribe til Selvhævn istedet for at søge den Beskyttelse hos Retfærdigheden, der kunne have sikret hende imod de grusomme Fornærmelser og Mishandlinger, er det, vi, som alle meer eller mindre kjende Omstændighederne, bøie sig for Deres Majestæts Trone og bede om Naade. Løsrevet fra sine Børn, sin gamle Fader, Brødre, Slægt og Venner, hun der aldrig kjendte Livets Glæder, men kun

dets haardeste Bitterhed, nedkastet i Elendighedens dybeste Jammer, sætter nu allene sit eneste jordiske Haab til Deres Majestæts Skaansel og Naade. Vi føle alle den grændseløse Elendighed, og anraabe dig vor allernaadigste, mildeste Konge, Herre! Vær hende naadig!

Ræk hende ved Dødens Port en frelsende Haand. Vi ville i hendes Benaadigelse paa Livet finde Trøst og Advarsel og bede Gud i Naade styrke alles Sind for grusomme Tanker, og stræbe i vor Kreds, advarende at forekomme Uheld i Fremtiden, saavidt vore svage Kræfter tilstrække. Hun, hvis Liv har været en Række af Sorgens bittreste Taarer, seer med sine sidste Taarer, o Konge! til din Naades Haand. See ikke til hendes Brøde, men til hendes mange Elendigheder, hun alt har gennemgaaet. Wiis hende Naade her paa Jorden, at hun kan Haabe den i Himmelen.

Allerunderdanigst

Denne petition er så underskrevet af 18 gårdmænd, parcelister og boelsmænd, 1 møller, 1 snedker, 1 godsforvalter og ovennævne kancelliråd, ialt 22 mænd. Derpå er der tilføjet:

Paa forlangende af Suplikanterne bevidnes herved allerunderdanigst, hvad jeg tildeels under Sagen mod Grethe Ols Datter har attesteret, at samme Grethe Ols Datter er et saare eenfoldigt og dertil sandseligt Menneske, ved uhensigtsmæssig Opdragelse, slette Exempler, og slet og haard Medfart fordærvt, og opirret, hvilket, om de end paa ingen Maade kan forsvare hendes gruelige Gerning, dog måske kunne tiene til at undskylde samme.

Horbeløv Præstegaard 13. Marts 1830

Allerunderdanigst Elers Koch, Præst

Kongen viste sit milde sind ved, den 21. april 1830 at lade udgå befaling om, at han fritog hende for pinslerne

(knibning med gloende tænger og hånden afhugget), men livet ville han ikke skænke hende. Og derved blev det.

Margrethe Olsdatter Skov måtte på Ønslev galgebakke bøde med livet. Der er ikke bevaret mange enkeltheder om henrettelsen udover at “der som altid var forsamlet en uhyre mængde mennesker, hendes fortvivlelse var stor og at mange af de tilstedeværende hulkede højt ved hendes jammer og elendighed”.

Hendes hoved blev sat på en stage, hvor det skulle sidde i 3 gange 24 timer, og hendes legeme blev lagt på stejle og derefter nedgravet i rakkerkullen på retterstedet.

Sine sidste dage havde hun søgt trøst og styrke i salmen “Til dig, min Gud, vil jeg af Hjertet bede”, som hun læste tidlig og silde. Den blev mange år efter på Østfalster kendt under navnet “Grethe Skovs salme”.

Et stykke blodig hjemstavns historie, der hører med i den brogede mosaik, der udgør Falsters historie - og så må man ikke glemme, at i adskillige lande rundt i verden henrettes stadigvæk mennesker, og af og til hører man også herhjemme røster om genindførelse af dødsstraf. I en sådan diskussion kan det have været godt at have læst denne beretning.

Note: Jens Larsen er viceformand og bosat i Nykøbing F.

Sangen om vort smukke Grønsund

Du kender tonen, når havets bølge
sig hæver blidt langs den danske strand.

En sang med sommer og sol i følge
der nynnes over det ganske land.
Men har du lyttet og hørt dens stemme,
og kastet blikket på Farøbroen,
da ved du sikkert, du ej kan glemme
det er så dejligt at bo ved Grønsund.

Det ligger kønt langs med digers bræmme
hvor havets vælde blir trængt i knæ,
hvor måger, terner sig føler hjemme,
hvor havets fugle kan søge læ.

Et gyldent skær i de salte bølger
når solen sænker sig rød og rund,
bag Sjællands skove vor sol sig dølger,
det er så dejligt at bo ved Grønsund.

Gå om ad stien til Anlæggets gemme
hvor urt og nælder så frodigt gror,
en solfyldt fred vil du her fornemme,
her dækker Bogø og Farø bord.

Du øjner broen og fjerne skove
bag rusers bøje og tænker kun,
mens solen blinker så smukt i vove:
det er så dejligt at bo ved Grønsund.

Og Stubbekøbing ved sundets vande
den smiler til dig i sommervind
og det gør Bogøs og Falsters strande
og fred og glæde du får i sind.

Grønsund er skønt og her har vi hjemme,
her fandt vi lykken så mangan stund,
så lad os synge og aldrig glemme:
det er så dejligt at bo ved Grønsund!

Når vi sidder derovre i Vestergade til Mælkebøtternes hyggelige sangaftener synger vi ofte denne sang om vort smukke Grønsund - på melodien "Den danske sang----".

Men ingen har kunnet finde ud af, **hvem** forfatteren er !!

Sangen dukkede bare op en dag, og vi tog den til os, og den kom på repertoiret, og vi synger den gerne.

Men: vi ville altså også så gerne vide, hvem der har skrevet den !

Og her på Lokalhistorisk arkiv vil vi gerne lade den indgå i vor samling af lokale viser og sange (for en sådan har vi skam da også !) - men hvad skal vi arkivere den under, når vi ikke kender forfatternavnet ?

Hvis een eller flere af dette årsskrifts læsere skulle vide, hvem digteren er - ja, måske selv være digteren - så kontakt os venligst.

Vi kan ikke udlove findeløn og stor dusør, det har vi jo ikke midler til. Men den, der kommer med det rigtige svar, vil opnå uvisnelig hæder ved at blive nævnt i forbindelse med løsningen af denne lille gåde - forhåbentlig i næste årgang af årsskriftet.

Vort telefonnummer er: 54 44 15 29, lokal 28.

På forhånd tak !

BIS

Årsberetning for Lokalhistorisk Arkiv

Bent I. Suurballe

Igen et travlt år, sommetider måske lidt for hektisk - men alligevel: det er da dejligt at folk gider at bruge os, vi er her jo for det samme - det formål, at bevare vor lokale historie og så give den videre til mennesker, der skriver til os eller ringer eller kommer her indenfor, og i skriftlig form i Årsskriftet, der ikke er det mindst tidsrøvende af arbejdet her.

Børge Daugaard, som begyndte hos os 18/9/95, måtte vi desværre tage afsked med d. 22/2/96, og først 14/5/96 fik vi en ny arkivassistent, Peter Hansen, som desværre forlod os allerede 2 måneder senere, d. 12/7/96. Begge har været en fin og god hjælp, blot kedeligt at vi skulle tage afsked med dem så hurtigt.

Hvad har vi så udrettet - bortset fra at betjene de besøgende og besvare skriftlige og telefoniske forespørgsler? Ja, vi har bl.a. ordnet hele vort billedmateriale, således at det nu er muligt at gå ind i mapper under enten Sted, Personer eller Emner når man søger et foto.

Vi har ordnet vor tidsskriftsamling, omorganiseret registreringssystemet fra et gammelt, utissvarende til decimalklassesytemet, som det kendes fra bibliotekets fagbøger.

Vi har fået styr på vor Film- og Videosamling, er ved at være færdige med at ordne kortsamlingen, og den gamle Stubbe-købingfilm er ved at blive indspillet - med professionel assistance - på videobånd og med indlagt tale, hvilket har krævet et stort researcharbejde, hvori hele arbejdsgruppen har deltaget - med stor iver, som i så mange andre gøremål.

Desværre har Kai Vestergård Madsen måtte udtræde af arbejdsgruppen p.gr.a. sygdom. Ham vil jeg gerne takke for megen hjælp og personligt venskab.

Takkes skal også alle på biblioteket for hyggelige arbejdsforhold, godt kammeratskab og stor hjælp i det daglige.

Og hele arbejdsgruppen for aldrig svigtende interesse, Lokalhistorisk Forening for gode foredragsaftener og ture, vor lokale presse for så interesseret at følge med i vort arbejde og tilslut Skole- og Kulturudvalget for megen velvilje.

Årsberetning for Lokalhistorisk Forening

Kristine Asser Hansen

Vi kan igen i år glæde os over et godt år.

Efter vores mødeplan skulle Borgmester Jens Jørgensen, Slagelse, have været vores første taler. Men efter tredie afbud stoppede vi. Det blev så fhv. amtsrådsmedlem Johannes Nielsen, Sundby, der talte om kommunesammenlægningerne i 1970.

I maj havde vi i anledning af 50-året for Danmarks befrielse en gruppe modstandsfolk til at fortælle om deres oplevelser før og efter befrielsen. De fortalte levende og godt om deres mange oplevelser.

Sommerudflugten gik til Sorø og Ringsted, hvor vi så kirkerne samt besøgte Ringsted museum. Alle tre steder havde vi helt enestående guider til at vise rundt.

I august kørte vi en aftentur til Vejrmuseet på Farø.

I september fortalte biskop Græsholt om en biskops arbejde. Det fremgik klart, at der er mange administrative opgaver.

Oktobers emne hed: Da Falster blev solgt. Lokalhistorikerne Jens Larsen, Gösta Johansson og Holm Petersen var denne aften talere.

I november hed emnet Heksejagt. Det var forfatterinden Henrieth Pedersen der havde lovet at tale om dette emne.

I januar fortalte lektor Jutta Boisen Møller om H.C.Andersen og Johanne Louise Heiberg.

Traditionen tro har vi nu igen udgivet et årsskrift. For artikler til dette siger vi en varm tak. Det er vigtigt at vi får nedskrevet, hvad vi kan huske.

En mand traf på sin spadseretur en mand som huggede sten og spurgte ham: "Hvad laver du?" "Ja, jeg hugger bare sten." Lidt længere fremme på vejen var en anden mand i gang med det samme arbejde. På spørgsmålet: "Og hvad laver så du?" var svaret: "Jeg er med til at bygge en katedral". - Artikler til årsskriftet er ikke bare bogstaver. I er på den måde med til at bevare fortiden.

I juni modtog vi budskabet om Erik Mahnfeldts død. Herfra skal lyde en varm tak for venskab og lederskab gennem de 13 år Erik ledede arkivet. Ære være Erik Mahnfeldts minde.

Tak til biblioteket for en varm atmosfære. Det giver gode arbejdsbetingelser.

Årets billeder

I år har vi, i denne sektion af Årsskriftet, valgt at bringe nogle fotos fra forretningslivet i Stubbekøbing kommune

Som det vil ses, er udvalget af billeder fra byerne udenfor selve Stubbekøbing kun lille - det skyldes simpelthen, at vi ikke har så meget her på arkivet !

Skulle der derfor blandt læserne være nogen, der ligger inde med billeder af den slags - og der *var* jo mange forretningsdrivende i de små byer og landsbyer i gamle dage - ville vi være meget taknemmelige for at få, eller låne, sådanne.

Desværre er de fleste billeder også udaterede ! Hvis nogen skulle vide, hvornår - nøjagtigt eller omtrentligt - de her gengivne udaterede billeder stammer fra, vil vi meget gerne have det at vide.

Som nævnt i årsberetningen fra Lokalhistorisk arkiv har vi nu ordnet hele vor fotosamling i 19 store ringbind, delt op i Personer, Sted og Emner, så det nu er meget lettere end før at orientere sig i dette store materiale.

Her er altså et udvalg på 14 billeder fra vor samling - god fornøjelse, og kom selv herved og se på flere.

BIS

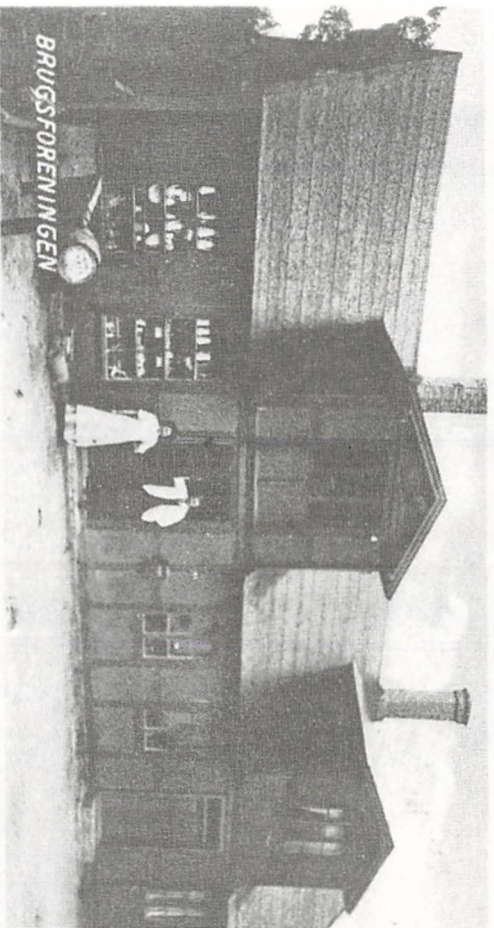
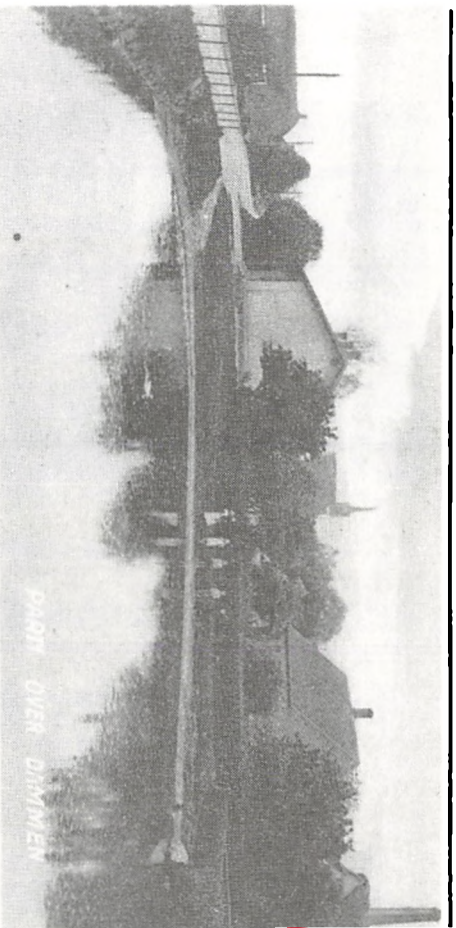

Kobmand Ole Th. Nielsens forretning i Horbelev

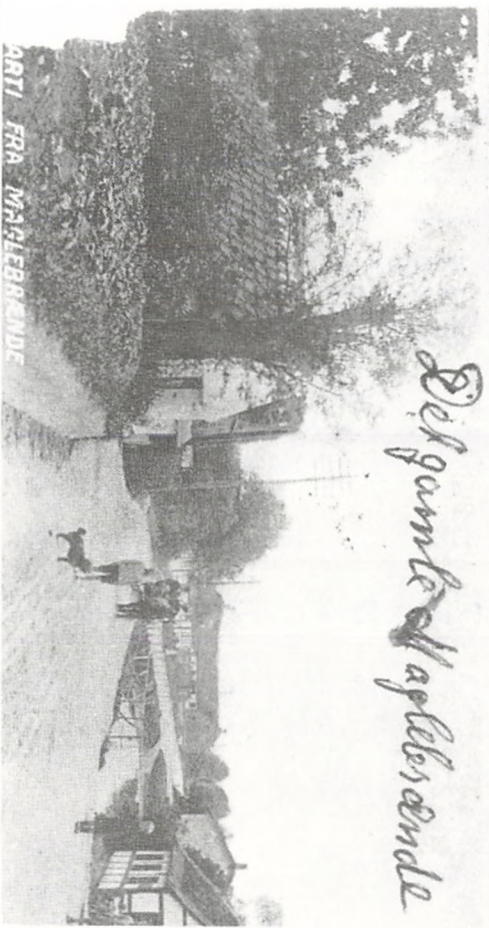

Parti ved Karleby Købmandsforretning.

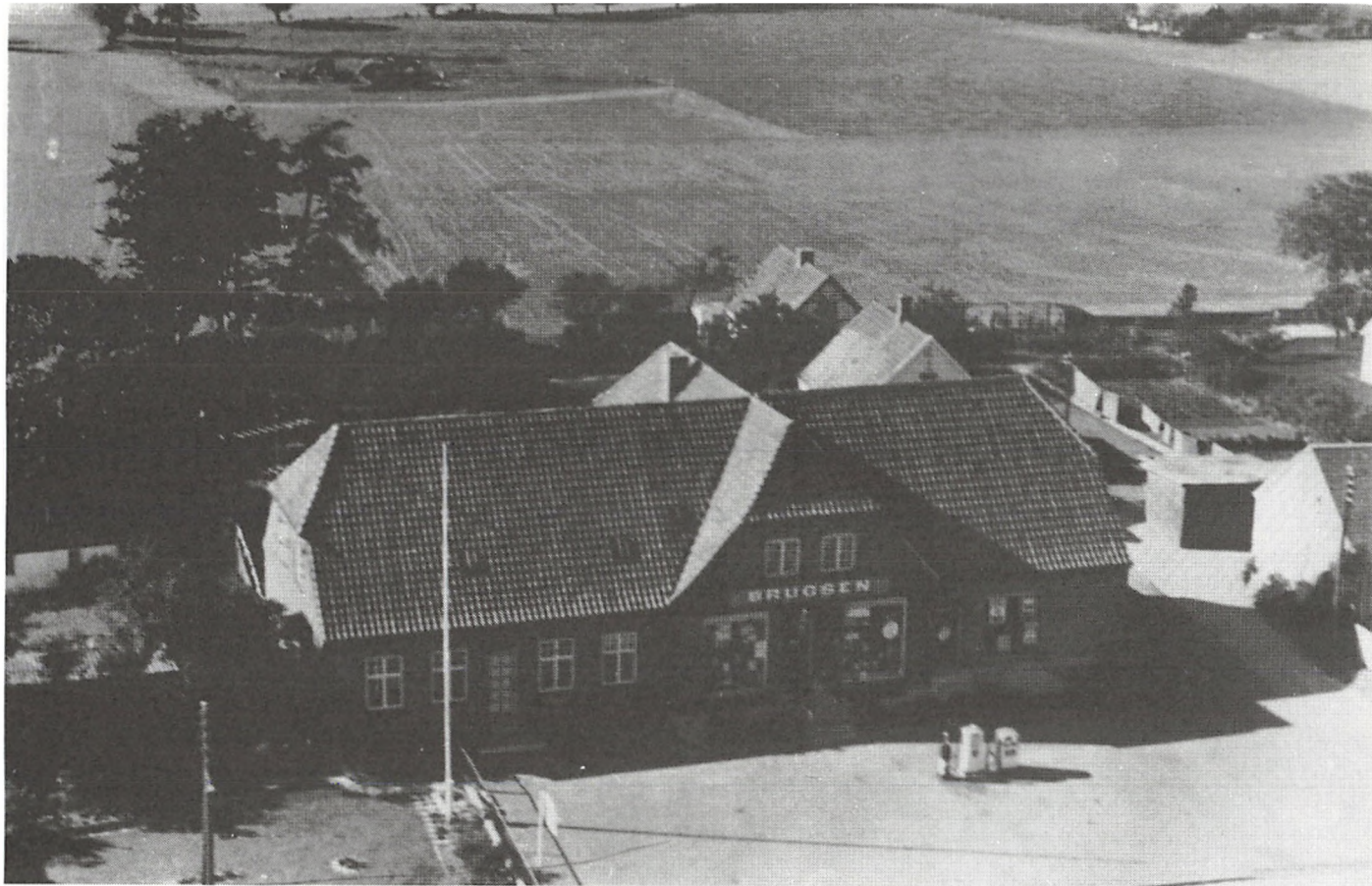
*I fra venstre: Tomrermester Anders Andersen, Købmand Alfred Olsen,
Marie Olsen - datter af Anders Andersen, Maries søster, Marie og Alfred
Olsens 2 børn*

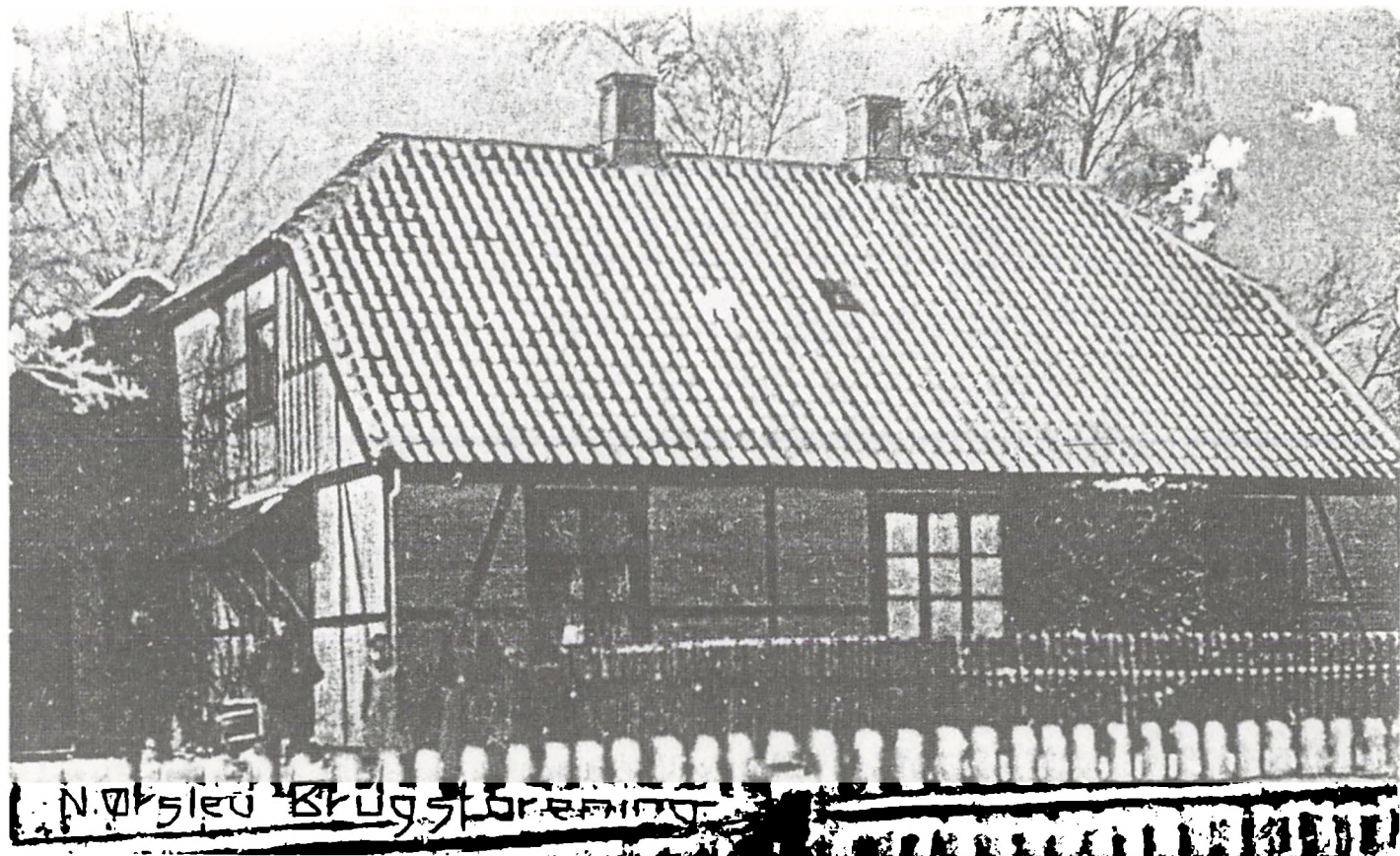
Belgarnes Maglebrænde

I midten Brugsforeningen i Maglebrænde ca. 1911

Brugsen, Maglebrånnde ca. 1960 - også den er lukket!

Brugsforeningen i Nr. Orslev

J.P. Petersens Mobil- og Lighistemagasin, Vestergade 51-53, ca. 1911

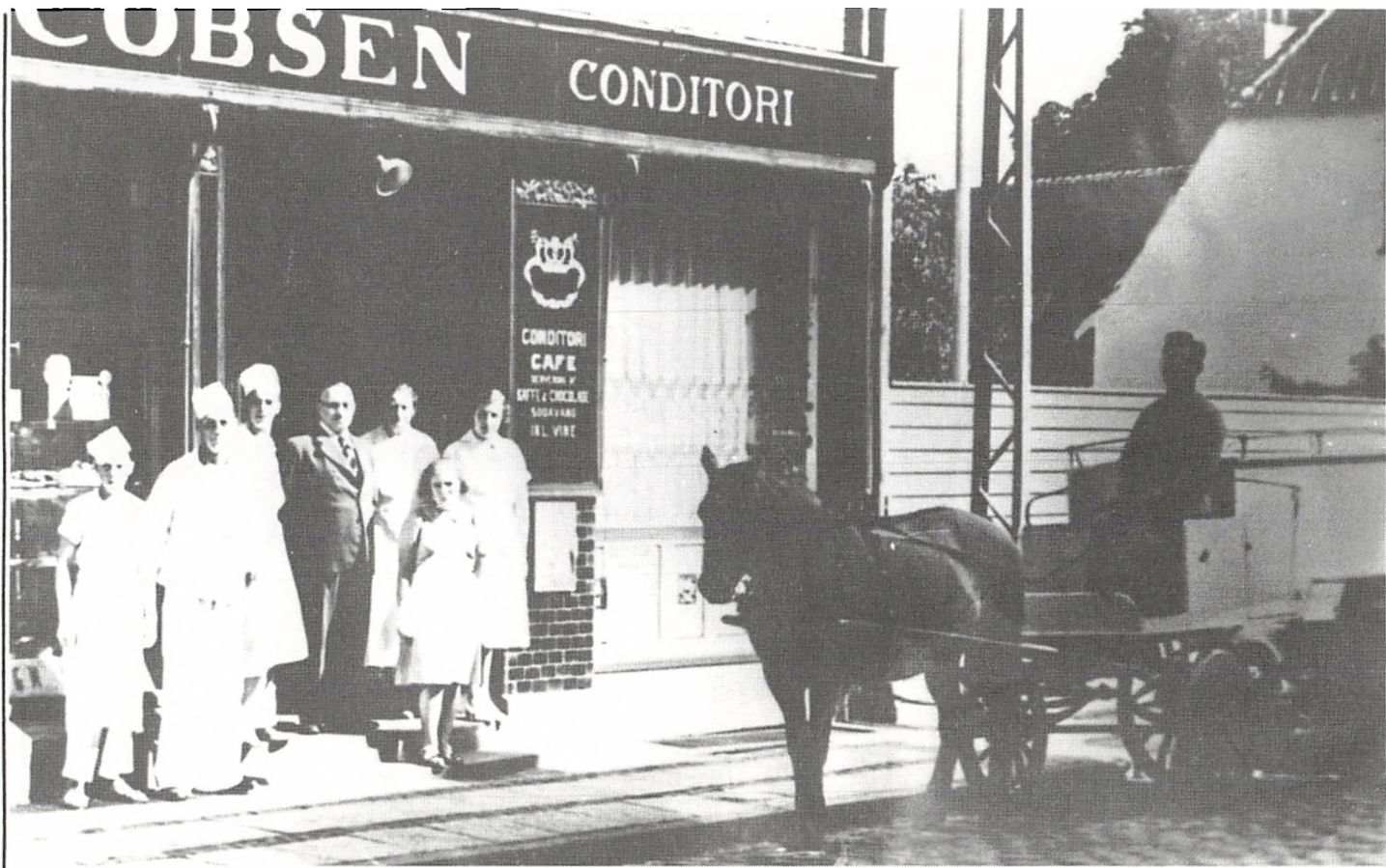

"Det skæve Hus", Vestergade 41

Wilffs ejendom, Vestergade 25, efter branden 1960

Jacobsens Conditori, Vestergade. Jacobsen selv i mørkt tøj

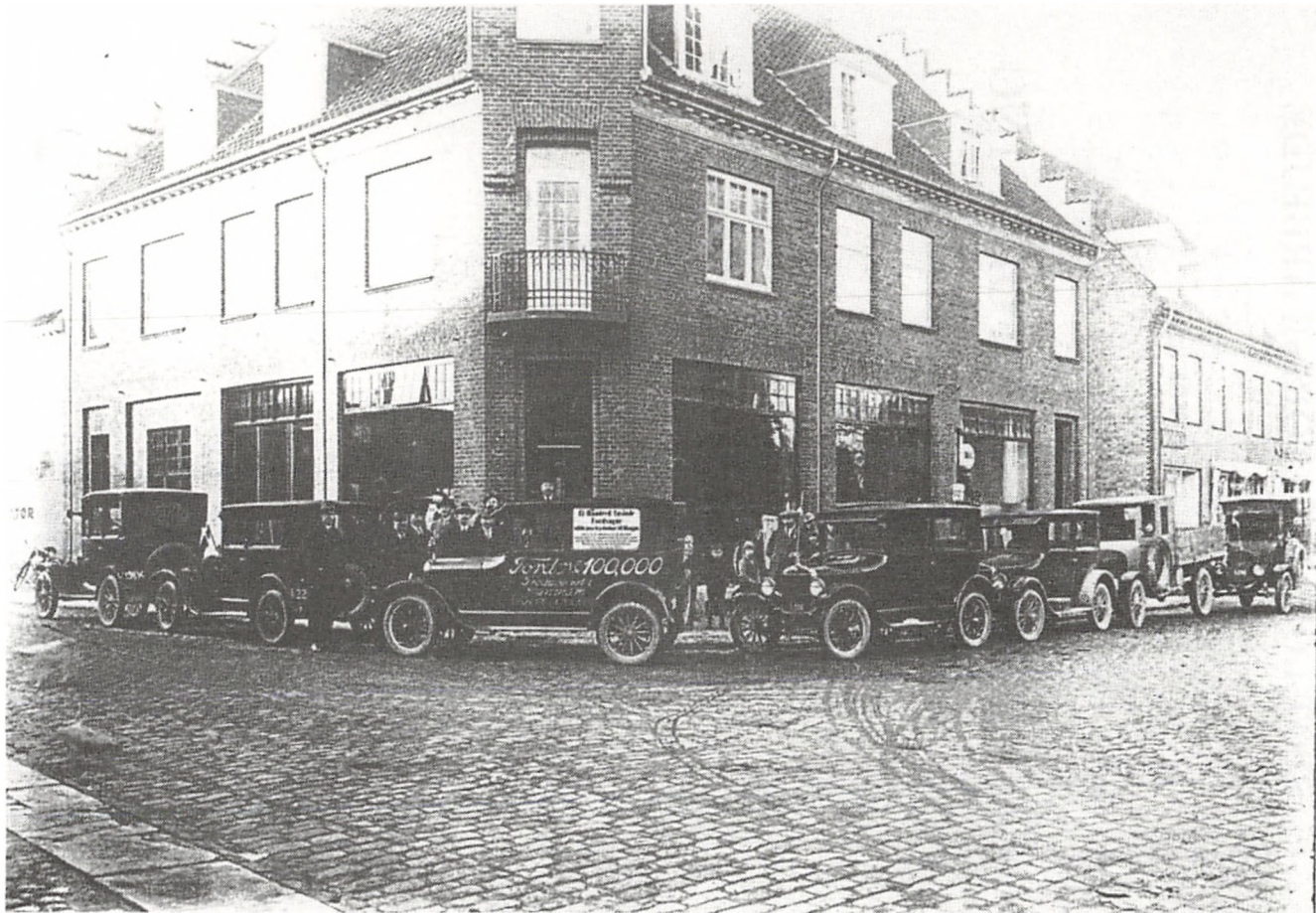
Hotel Sjælland, Vestergade. Restauratør Andersen og Frue kører ud.

*Brugsforeningen i Stubbekøbing på hjørnet af Bagergade og Søndergade,
1902*

Drejerforretning, Søndergade. Drejer Mortensen og datter Magdalene, ca. 1913

Fordforhandler på Torvet nuv. Almuebod

STØT LOKALHISTORISK ARBEJDE

bliv medlem af

LOKALHISTORISK FORENING for Stubbekøbing Kommune

nærmere oplysninger fås hos:

Kristine Asser Hansen ——— 53 84 40 12

Bent Blomquist ————— 53 83 80 24

Eli Jensen ————— 53 84 51 42

Ulla Jensen ————— 54 44 13 83

eller på:

Lokalhistorisk Arkiv,
Biblioteket, Dosseringen 3,
tlf.: 54 44 15 29, lokal 28

Onsdage 10 13

Torsdage 17 - 19

STUBBЕКØBING BIBLIOTEK LOKALHISTORISK ARKIV